

Naše planine

NAŠE PLANINE

Revija Planinarskog saveza Hrvatske

»Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Izdavač: Planinarski savez Hrvatske — Uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316 — Urednik: dr. Željko Poljak, Zagreb, Škrlečeva 25/I — Redakcioni odbor: prof. dr. Vladimir Blašković, Stjepan Brlečić, Pero Lučić-Roki i dr. Miljenko Rendulić

Izlazi u 6 dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 400 Dinara, a za ustanove, društva i poduzeća 1000 Dinara. Cijena pojedinom dvobroju 150 Dinara
Tek. račun 400-73-3-1893

Stamparija »Borba«, Zagreb, Preradovićeva 21

GODINA XI.

RUJAN—LISTOPAD 1959.

BROJ 9—10

S A D R Ž A J

Petar Lučić-Roki: Sputana planina	193
Tomislav Jagačić: S partizanskim komandantom na Kalnik	197
Registracija prvenstvenih penjačkih uspona	203
Iz literature	206
Prof. dr. Mihajlo Pražić: Stav i odnos planinara prema nazivlju planina i planinskih krajeva	209
Serpa Tensing priča o svome životu	213
Senderdi Janko: Kako se određuje nadmorska visina	227
Vlado Redenšek: Popis spilja i ponora u Hrvatskoj	229
Vijesti	236

Slika na naslovnoj strani:

Klanjalica na Ličkoj Plješivici

Foto: V. Strašek

NAŠE PLANINE

GODINA XI.

RUJAN—LISTOPAD 1959.

BROJ 9—10

Petar Lučić-Roki

Sputana planina

Jugozapadnom granicom Njemačke pružaju se Alpe svojim sjevernim vapnenačkim rubom i dosižu najveću visinu u skupini Wetterstein. Ovdje one dopiru dosta duboko u pokrajinu Bavarsku, a najviši vrh tih planina, kao i čitave Njemačke, je nazubljeni Zugspitze, visok 2.963 metra. Zelena predgorja ovog velikog masiva spuštaju se postepeno na sjever prema Bavarskoj visoravni i njenim velikim jezerima.

Bio sam neobično uzbuden kada sam se iskrcao iz autobusa u središtu živopisnog alpskog mjesta Oberammergau, koje je sa svih strana okruženo planinama na čijim se vrhovima još bjelasao snijeg, premda je ljeto već bilo nastupilo. Nakon onih sočnih pitomih krajolika oko dugačkog jezera Starnberger-See, kroz koje smo netom prošli, i svih onih dobro uščuvanih kićenih dvoraca koje smo posjetili, veselio sam se skorom susretu sa divljom prirodom visokih planina, premda se odavde još ne vide gromade glavnog masiva grupe Wetterstein.

Tek u Garmisch-Partenkirchenu, poznatom sportskom i turističkom centru Bavarske, otvorio se pogled na visoki kameni bedem, čiji su vrhovi bili pod debelom naslagom snijega. Nagnuti, slojeviti Alpsspitze i oštiri, do oblaka visoki Zugspitze moćno su vladali nad zelenom, šumovitom krajinom. Nestrpljivo sam čekao da što prije krenem do tih visokih vrhova, pa makar me to stajalo ne znam kakvih napora. Nažalost, nisam mogao sam odlučivati o polasku, jer sam se, kao gost tamošnje planinarske organizacije, morao pokoravati programu, po kojem je najprije trebalo razgledati znamenitosti ovog poznatog ljetovališta i još poznatijeg zimovališta.

Priznajem, da sam dosta rastreseno gledao sva ona igrališta, zimski stadion i veliku skijašku skakaonicu, jer mi je pogled stalno lutao preko lijepo izrezbarenih krovova i oslikanih zidova urednih bavarskih kuća, prema snježnim vrhovima. Kada smo se gladni i umorni od dugog obilaska našli u blagovaonici starog, ali vrlo luksuznog hotela »K pošti«, ručak je tako zamamno mirisao, da me ni svi brojni ukrasi tako zvane »zlatne dvorane« nisu mogli od njega odvratiti. No ipak sam stalno zapitkivao kada ćemo krenuti prema planinama, jer mi se činilo da do večeri ne ćemo dospijeti do onih vrhova, kao što je bilo planirano. Naši su gostoprimeci samo odmahivali rukama tvrdeći da imamo sasvim dosta vremena.

Konačno su nas nakon ručka poveli do malog kolodvora, na kojemu je pisalo »Zugspitzbahn«, i mi smo se ukrcali u mali vlak koji je imao ubrzati naše približavanje do podnožja planine. Nismo dugo čekali na polazak i

uskoro su već mimo nas promicali slikoviti prizori okoline. Sve je bilo prožeto oštrim mirisom smrekovih šuma u kojemu nije bilo primjese dima, jer nas je vukla električna lokomotiva lagano se uspinjući kroz šaroliki planinski krajolik. Sve je ovdje izgledalo nekako posebno uredno: i ravni rub šuma, i livade po kojima su pasle uredne krave, i dalje prostrane seljačke kuće velikih krovova u malim urednim selima. Kada sam iznad šume ugledao dva golema piramidasta vrha planine izbratzdane sipinama s povaljenim drvećem, naslutio sam da se naša vožnja primiče kraju.

Vlak je usporio brzinu i stao, i dok je konduktor uzvikivao »Eibsee!« — ja sam pograbio svoju naprtnjaču u namjeri da se iskracam, računajući da će od ovog jezera konačno započeti naš uspon. I uspon je doista počeo, ali bez našeg iskrucavanja, jer je električna lokomotiva naglo povukla strmo prema planini, prešavši na tračnice sa zupcima.

— Zanimljiv uspon, — pomislio sam, — i lagan do onog mjesta, odakle vlak više ne bude mogao voziti; no biti će i onda dosta napora jer je masiv Zugspitza veoma strm.

Željeznička pruga dizala se prilično strmo, tako da je na nekim mjestima izgledalo kao da smreke, koje su rasle uz prugu, koso vise prema dolini. Ne mogu reći, da nisam uživao i u ovoj vrsti planinarenja, a konačno sam povjeroval da ćemo ipak do večeri stići do planinarskog doma pod vrhom.

Bili smo već dosta visoko, kada se vlak zaustavio na malom platou podno okomite stijene. Ovdje smo se ipak iskrcali i pošli za vođom puta po vijugavoj gorskoj stazi prema onoj visokoj stijeni pred kojom se vlak zaustavio. Prave šume ovdje više nije bilo, tek bi po koja smreka ili iskrivljeni ariš stršali iz gustog grmlja klekovine. Ugodan je bio osjećaj penjati se vlastitim nogama i duboko udisati oštiri mirisavi zrak planine.

Nakon kojih desetak minuta uspona čelo kolone odjednom je zastalo. Vođa puta pokazivao je rukom prema velikoj stijeni, i ja sam pomislio da nam pokazuje smjer puta, ali sam se prevario. Ovamo smo bili zapravo došli da promatramo vježbu Gorske službe spasavanja u stijeni, a onda ćemo tek dalje. Zapravo je ta vježba bila najavlјena u programu ekskurzije, samo ja nisam mislio da će sve to biti ovog istog dana. Ta kada ćemo stići do vrha??

Cvrsti momci izvodili su veoma vješto u strmoj stijeni vježbu za spašavanje unesrećenog, koristeći se svim modernim sredstvima za spasavanje. Samo mjesto sa kojega smo promatrali vježbu bilo je dobro odabранo, jer se je odavde dobro vidjela granica Njemačke i Austrije preko gorske krajine. Nalazili smo se na visini od 1650 metara, a duboko pod nama bijelila su se sitna jedra čamaca na jezeru Eibsee, okruženom gustim crnogoričnim šumama.

Nadao sam se još otvorenijim pogledima sa strmih staza na našem dalnjem putu, ali sam opet morao doživjeti razožaranje. Umjesto prijelaza preko strme stijene i uspona do planinarskog doma koji se nalazi još hiljadu metara više, mi smo se ponovno vratili u naš vlak, koji je onda krenuo ravno u tunel izbušen u stijeni. U vlaku su se upalila svjetla, a osjećalo se da se pruga uspinje veoma strmo i u zavojima. Ova vožnja kroz vijugavi tunel činila mi se beskrajnom, i kada je kazaljka na uri pokazivala da se već vozimo gotovo jedan sat, vlak je usporio brzinu na nešto ravnijem terenu i uskoro smo izašli na svjetlo dana.

Iskrcali smo se u malom zatvorenom kolodvoru, koji je ličio na kakvu dvoranu. Osjetili smo jaku hladnoću, pa sam predmjnjevao da više neće biti mnogo uspona do planinskog doma. No prije nego što sam dospio staviti naprtnjaču na leđa, izašli su pred nas konobari u bijelim bluzama i otvorili nam vrata

velike dvorane planinskog hotela, u koji nas je ravno dovela željezница, a da to nismo ni znali. Pogled iz dvorane hotela padao je na obratnu stranu planine od one gdje smo se ukrcali, tako da ga nismo mogli odozdo vidjeti.

Nalazili smo se dakle već na visini od 2.650 metara, i moj jedini uspon na ovoj relaciji bio je kroz stubište do drugog kata ovog golemog hotela, gdje se nalazila moja soba. Sada sam tek shvatio zašto su mi onako hladnokrvno odmahivali rukom dolje u Garmicshu, kada sam se zabrinjavao, hoćemo li stići na vrijeme. Nisam mnogo stigao da se bavim razočaranjem mog neobičnog uspona, jer je ovdje trebalo dobro iskoristiti preostalo vrijeme do noći. Vrhovi koje sam mogao promatrati s prozora kao na dlanu, bili su obasjani zadnjim rumenim zrakama sunca koje se je iskrilo na snijegu u svim nijansama od crvene do ljubičaste boje, a onda ih je pomalo pokrio hladni ljubičasti sumrak, sve dok nisu utonuli u gustu neprozirnu tamu.

Hotel Schneefernerhaus pod vrhom Zugspitza. Dolje u sredini stanica zupčane željeznice na izlazu tunela

Sam hotel »Schneefernerhaus« — ime nosi po obližnjem ledenjaku Schneeferner — turistička je atrakcija svoje vrste. Do njega se komotno dolazi vlakom kroz tunel, koji vijuga u serpentinama izbušenim u gromadi Zugspitza, i kada se uspne za čitavu hiljadu metara kroz stijenu, izlazi na drugoj strani planine, svega 300 metara pod vrhom. Veliki hotel poduprt je čvrstim betonskim stupovima, a ima vlastiti mali kolodvor, iz kojega se ulazi s jedne strane u veliku zidanu četverokatnicu luksuznog dijela hotela, a s druge strane u drvenu trokatnicu, gdje su skromnije sobe za planinare. Na krovu onog luksuznog dijela nalazi se bar sav u staklu, a sa njega se otvara pogled na mnoštvo vrhova planinskog masiva Wetterstein i dalje na vrhove visokih planina Tirola u Austriji. Ispod hotela pružaju se prostrani skijaški tereni sa ski-liftovima za uspon, i premda je već bila polovica mjeseca lipnja, skijaši su marljivo koristili ove pogodne terene. Snijega je bilo toliko, da su na otvorenoj terasi hotela naslage u uglovima bile visoke par metara.

Bio sam sretan kada je završio obrok u onoj ulaštenoj rasvijetljenoj blagovaoni, sa čitavom četom konobara koji su nas dvorili, jedva čekuјući da se počnem spremati za uspon.

Vrijeme je toga jutra bilo promjenljivo, i svako malo kidale su se brze magle, da opet iza toga nasrnu obavijajući vrh. U maloj sobici u planinarskom dijelu hotela ugodno je bilo slušati melodiju fijuka vjetra, što se odbijao o uglove kuće i okolnog zaledenog stijena. Nastojao sam da se što bolje opremim za uspon tih 300 metara do vrha, jer su ovdje gore vladali još uvijek zimski uslovi. No kada smo se svi sakupili u hali hotela, saznao sam da sam se isuviše dobro opremio, jer i od hotela vozi uspinjača do samog vrha.

Nema sumnje, da je i uspinjačom zanimljiv uspon, ali je moje razočaranje bilo veliko, jer se nikako nisam nadao da će dospjeti do najvišeg vrha Bavarskih Alpa, a da neću napraviti ni koraka uspona vlastitim nogama.

U veliku kabinu uspinjače stalo nas je 25 putnika. Svi su bili prilično uzbudeni vožnjom, pogotovo jer su se magle razišle upravo onda, kada je naša kabina prolazila mimo okomite stijene ispod koje se rušila stahovita provalija od više stotina metara. Mjestimično su se u stijeni, u smjeru prema vrhu, vidjela čelična užeta i veliki klinovi, kojima je bio dobro osiguran pješački put, ali je taj put većim dijelom bio nepročišćen i zasut snijegom. Dakle, ipak je sreća što postoji uspinjača.

Nakon kojih osam minuta vožnje zaustavila se kabina u nezgrapnoj betonskoj zgradbi na srednjem vrhu Zugspitza, pred samim vratima jednog buffeta, iznad kojih je stajao kićeni natpis »Najviša krčma Njemačke — 2963 metra nad morem«. Divno, mislio sam, dakle tako izgleda onaj nazubljeni visoki vrh, kojem sam se toliko divio odozdo iz Garmischa. Ali, to nije bilo sve. Od tri vrha, od kojih se zapravo sastoje Zugspitze, nijedan nije bio slobodan. Na susjednom se vrhu nalazi betonska terasa, do koje vodi staza osigurana žičanom ogradom sa obje strane, a na samom šiljku trećeg, sjeverozapadnog vrha strši stara planinarska kuća »Münchener Haus« iznad koje je toranj meteorološke stanice sa pravom šumom antena i instrumenata. Uz sam greben nalazi se još i napuštena kasarna sa tornjem za tešku protuavionsku strojnici, a nedaleko, do nešto niže kote na austrijskoj strani, izbjiba direktna uspinjača iz doline na vrh koji pripada Austriji. Ta se pak uspinjača zove »Tiroler Zugspitzbahn«, i tako su zadovoljni i Nijemci i Austrijanci.

Teško mi je bilo gledati šta su sve ljudi načinili iz ove lijepe planine: probušili su je skroz naskroz tunelima, podigli žičare sa svih strana, sav slobodan prostor izgradili kućama i gostionama, okovali je električnim vodovima, sigurnosnim užetima i klinovima, i na kraju dodali još jednu vojničku kasarnu...

Sputana planina izgledala je tužno iznad bezbrojnih slobodnih bijelih vrhova svojih gorostasnih susjeda, što su se kupali u suncu iznad maglenog mora. Gledajući ih tako sa tornja opservatorija, zaboravio sam, barem na kratko, svoje neugodne dojmove. Magle su nailazile i trgale se iznad mnoštva bijelih vrhova najrazličitijih oblika koji su se pružali naokolo, kao da prkose umjetnim granicama što su ih povukli ljudi. Alpe Švicarske, Italije, Austrije i Njemačke ispreplitale su se uzburkanom moru grebena i vrhova.

Kabina žičare zujala je spuštajući se prema velikom hotelu; na stanicu zupčane željeznice odjekivala je kroz megafone pjesma »Auf Wiedersehen! — Do viđenja!« Melodija mi je još dugo zvonila u ušima, ali nekako neveselo, pa čak i onda dok se vlak već spuštao niz šumovite obronke. Bio sam navikao da se penjem na divlje i slobodne vrhove, i zato se nikako nisam mogao oslobođiti teškog dojma okovanih vrhova ove lijepe sputane planine.

S partizanskim komandantom na Kalnik

PD »Ravna Gora« iz Varaždina predviđjelo je u svom programu rada za 1959. g. nekoliko akcija i planinarskih manifestacija u čast 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a. Tako je izveden i partizanski marš na Kalnik, u kojem je sudjelovala omladina I. Gimnazije iz Zagreba, križevačke koprivničke i varaždinske gimnazije. Bio sam od Upravnog odbora zadužen za organizaciju ove akcije.

Već tjedan dana traju pripreme. Stigli su pozitivni odgovori iz Zagreba, Križevaca i Koprivnice. Drug Mato Ostović, nekadašnji komandant kalničkog Narodno-oslobodilačkog patizanskog odreda pristao je, da nas vodi, i neobično se raduje ovom novom »ratnom« zadatku. Sve je dogovorenno, noćenje u planinarskom domu osigurano, zračne puške za takmičenje pripravljene, pokal za pobjedničku ekipu nabavljen. Čekamo nedjeljno jutro. Uvečer pred odlazak

Na »Partizanskom maršu« prema Kalniku

Foto: T. Jagačić

razvedravanje, po koja zvijezda kao da obećava lijepo vrijeme. Nekoliko puta u noći budim se, otvaram prozor. Sumnjivo je — i kao iz prkosa, u ranim jutarnjim satima počela je padati kiša. Sve se bojim, da su pripreme bile uzaludne i da će akcija propasti.

Pošao sam ujutro na željezničku stanicu. Kiša je polako prestajala, ali niski oblaci nisu ništa dobrog obećavali. Omladinci i omladinke već su stigli. Gledam! Neke omladinke nisu dobro opremljene. Put je dug i naporan po

lijepom vremenu. A kiša i blato? Predložio sam slabije opremljenima i onima slabije kondicije, da odustanu od pohoda. Ali, nitko ni da čuje. Izdržat će! Uvjeravaju me. Vidim! Ponosni su, što će sudjelovati u ovom »partizanskom« pohodu.

Pošli smo vlakom prema Ludbregu. Naš je »partizanski« zadatak, da od Ludbrega kroz ustanička sela Dugu Rijeku, Ivanec, Apatovac, Osijek i Kalnik stignemo predvečer u planinarski dom na Kalniku. Razgovaram s drugom Matom (u ratu su ga zvali »Majstor«). Pokazuje mi specijalku i bilježnicu s podacima o borbama koje je vodio u toku rata na Kalniku. Drago mu je, što će posjetiti u kalničkim selima svoje ratne drugove.

Prolazimo kroz Ludbreg i najprije nas drug »Majstor« zaustavlja na kolnom mostu preko rijeke Bednje i pokazuje mjesto, gdje je bio u borbama za Ludbreg 24. veljače 1943. g. ranjen. Skrećemo desno prema ludbreškim vinogradima u koloni jedan po jedan. Ima nas trideset. Cipele propadaju u blatnjavi put. Što će biti tek putem kroz šume i vinograde?

Ali, evo, tamo iznad Varaždina u daljini komad vedra neba, tračak nade. Red bi bio, priželjkujemo svi, da bude poslije kišovitih dana u tjednu lijepo vrijeme barem u nedjelju.

I taman mi stigli na prva uzvišenja iznad Ludbrega, a prvi sunčevi traci probili se kroz oblake i nježno prosuli svoje svjetlo nad panoramom Ludbrega.

— Naše snage — pokazivao nam je drug »Majstor« prema Ludbregu, gdje se sada lijepo raspoznaće svaka kuća — borile su se više puta za Ludbreg. 24. veljače 1943. prilikom napada na mjesto ja sam bio ranjen. Ludbreg je oslobođen 3. listopada 1943. g. To je bila najznačajnija operacija na kalničkom području i najveća pobjeda u toku 1943. g.

Pošli smo dalje. Svi žele biti u blizini druga »Majstora« i od njega saznati za pojedine detalje iz borbi za Ludbreg. Lijevo i desno od našeg puta najprije po koja kuća, a zatim šume i vinogradi. Prije 16 godina ovuda su prolazile kolone kalničkih partizana. U daljini na izlasku iz jedne šume opazili smo na okupu više kuća.

— To je Duga Rijeka, — rekao nam je drug »Majstor«. — Proći ćemo kroz selo.

Svuda, dokle nam oko seže, raširila se kalnička šuma, daleko, tamо više prema jugozapadu, naši se pogledi zaustavljaju na glavnom kalničkom grebenu. Sunce je pobijedilo oblake. Prolazimo kraj seoskih kuća. Gotovo su sve nove, jer su one stare u ratu ustaše popalili. Vidimo stupove za elektrifikaciju između kojih je već napeta žica. Duga Rijeka priprema se za elektrifikaciju. Kakova će blagodat predstavljati za ovo selo udaljeno i odjeljeno lošim putem i od Ludbrega i od Koprivnice i Križevaca električna rasvjeta!

— O, Majstore, Majstore...! Odakle ti kod nas, — obratio se drugu Ostoviću kod jedne kuće pružajući mu obje ruke na pozdrav jedan mještanin. Bio je to Milan Osman, ratni drug »Majstora«. Dirljiv je to bio susret poslije mnogo godina.

— Sjećaš li se, Majstore, rasprčao se drug Osman — onoga dana, kada si ti kosio kao komandant odreda samnom travu. Kosimo mi tako, a od one šume odjednom: Pik, puk... Pik, puk — zapucali ustaše, a mi bjež.

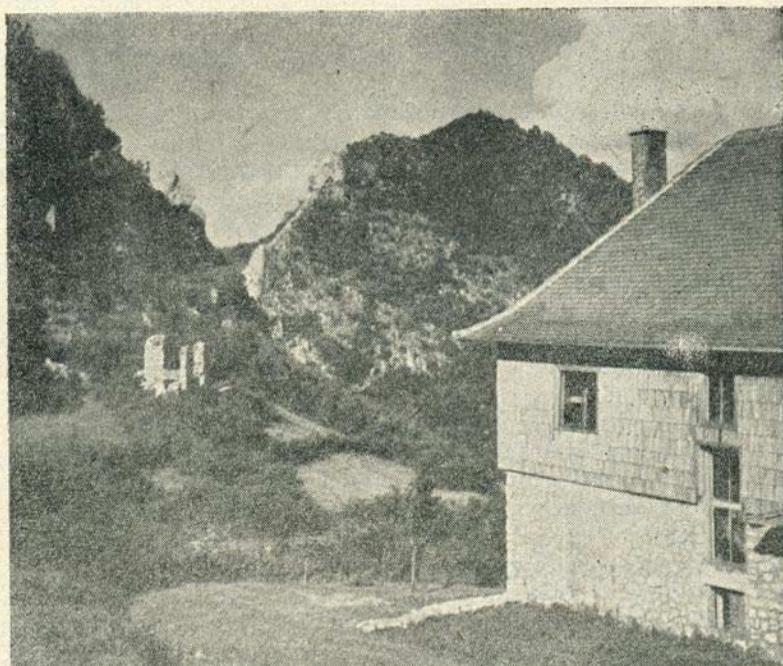
Osman je odmah zadobio simpatije svih mladih »partizana«. Morali smo u njegovu kuću. Pozvao nas je, upoznao sa svojom drugaricom, koja je radila kod nareda za tkanje i sa svoje dvije crne djevojčice.

— E, Majstore, Majstore! — Nikako da se Osman načudi, kako je drug Ostović poslije toliko godina svratio u njegovu kuću u kojoj je ležao, ranjen u borbama za Ludbreg.

Milan Osman nas je lijepo ugostio i počastio jabukama, mesom i vinom. Pričao nam je o tome kako žive, kako će uskoro dobiti elektriku i kako bi željeli, da se sagradi cesta prema Ludbregu.

— Onda bi se ovdje — kaže Milan — mnogo lakše živjelo, jer bi mogli svoje proizvode izvoziti na tržište.

Prije nego smo se oprostili od Milana i njegovih ukućana morali smo obećati, da čemo se ovamo navratiti čim se za to ukaže prva prilika.

Planinarski dom na Kalniku

Slijedeća etapa na našem pohodu bila je šuma gdje je 4. rujna 1943. g. formirana udarna brigada »Braća Radić«. Ovdje je na jednom šumskom planku ujesen 1956. odkriven spomenik. Drug »Majstor« i na ovom je mjestu evocirao uspomene iz rata, kada je udarna brigada »Braća Radić« zadavala neprijatelju brojne poraze u čitavoj sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Predložili smo omladinkama i omladincima, pred kojima je drug »Majstor«, nekadašnji partizanski komandant, odkrivao cijeli kalnički partizanski front, da u znak pažnje prema ustaničkom selu Dugoj Rijeci, a u čast 40 godišnjice KPJ i SKOJ-a organiziraju na Gimnaziji akciju prikupljanja dobrovoljnih novačnih priloga... Kupit ćemo za školu u Dugoj Rijeci jedan radio aparat.

Ja ću dati također svoj prilog — obećao je drug »Majstor«. Odluka je bila jednoglasna. Varaždinska gimnazija poklonit će školi u Dugoj Rijeci jedan radio aparat. To garantiraju ovi omladinci i omladinke s kojima smo krenuli

dalje prema ustaničkom selu Ivancu. Okupili smo se u ovom selu kod spomenika i grobnice palim borcima, posjedali na travu i stepenice željni slušati o nekim pojedinostima iz borbi u Ivancu i oko Ivanca. Drug Majstor nam je ispričao jedan uzbudljivi ratni doživljaj.

On je s dvojicom drugova prilazio u Ivanec ne znajući, da se ovdje već nalaze ustaše, koje je vodio Francetić. Trojica partizana su došla tako blizu grupe ustaša na jednom dvorištu, da ustaše u prvi čas nisu upotrijebili oružje već su ih htjeli žive uhvatiti. I poslije svestrane pucnjave drug Majstor je s drugovima uspio, da se živ izvuče iz ove najteže situacije u ratu.

Apatovac! Mi znamo za ovo mjesto po apatovačkoj kiselici. Manje nas znade za jednu partizansku pobjedu u ovom selu. Naša ekipa, već prilično umorna, odmara se na bukovim trupcima u jednom dvorištu. Nedaleko je škola i daci se igraju loptom. Ova škola podsjetila je i druga Majstora, da bi trebalo nešto reći.

— Tu smo zarobili oko 70 domobrana. Bila je to satnija konjanika iz Varaždina. Među zarobljenim naoružanjem neprijatelja tu smo se domogli 1 teškog mitraljeza i tri mitraljeza. — Drug »Majstor« nam je opširno opisao ovu uspješnu akciju koju je izveo kalnički partizanski odred nakon svog formiranja u Bijeloj kod Daruvara 10. X. 1942. godine.

Ja imam osjećaj, da ovo nije običan planinarski izlet, već jedan putujući historijski seminar na temu NOB-a. Tog časa, na putu prema selu Apatovac, mislim na brojne nastavnike koji o NOB-i u kalničkom kraju govore u razrednoj učionici. A, evo, Kalnik je sa svojim šumama i selima prava učionica i dovoljno blizu i dovoljno velika i za one u Križevcima, u Koprivnici kao i za nas u Varaždinu.

Poslije duljeg odmora i osvježenja apatovačkom kiselicom nastavili smo planinarskim hodom prema selu Osijeku. Prolazimo poljskim putevima i stazama. Prošli smo već na južnu stranu kalničkog bila odakle se otvaraju vidici na jug prema Križevcima. Kod škole u Osijeku podignut je također spomenik, a na njemu su ispisana imena poginulih boraca iz ovog sela. Naš drug Majstor je i u ovom selu našao stare znance iz rata.

Predvečer, dobrano umorni, približili smo se selu Kalniku. Bilo je 6 sati, kada smo prilazili planinarskom domu, u kojem su već bili omladinci i omladinke, osmoškolci I. gimnazije iz Zagreba sa svojim nastavnicima. Upoznaјemo se s njima. Njihov partizanski marš bio je kraći i lakši. Od Križevaca do Kalnika — to je, oko 3 i pol sata hoda. Mi smo pješačili od sedam sati ujutro do 6 sati uvečer. Čudno, gdje ta omladina smaže toliko sange! Oni, za koje sam mislio, da će odmah poslije večere zatražiti krevet, hvatali su se prvi u kolo.

No, mi smo prije spavanja imali još jedan zadatak. Logorska vatrica! Na livačici kraj zidina starog grada pripremili smo kries. Omladina se uhvatila u kolo. Partizanske pjesme čule su se nadaleko. Nebo je bilo vedro, bez oblaka. Puno zvijezda. Drugi dan osvanuo je sunčan i lijep. Produbili smo se rano ujutro. Tko da u planini dugo spava! Oko devet sati ušli su u sastav naše »kalničke vojske« i omladinci križevačke gimnazije i — na naše iznenadenje, omladinci iz Koprivnice, koje nismo očekivali. Svi zajedno pošli smo na vrh Kalnika. S ove najmarkantnije točke u sjeverozapadnoj Hrvatskoj gledali smo na sve strane. Na istočnu i zapadnu stranu pružio se kalnički greben, u staro doba barikada pred narodima, koji su dolazili sa sjevera, — danas, klimatska barijera za plodna polja i vinograde s južne strane. Podijelio sam s drugom »Majstором« dužnosti. Najprije sam ja govorio o geološkom postanku Kalnika i o drugim njegovim geografskim i povijesnim karakteristikama, a zatim je

on prikazao NOB-u u području Kalnika. Prisutnoj omladini bilo je jasno, što je Kalnik značio za NOB-u u tom kraju.

U službenom dijelu programa došlo je na red takmičenje u gađanju zračnom puškom. Sastale su se četiri ekipe, u svakoj pet strijelaca. Izabran je žiri. Veliki i lijepi pokal, dar NOO-e Varaždin, bio je uvjerljivi stimulans, da se strijelci, okruženi znatiželjnom publikom, do krajnosti koncentriraju. Tko će biti pobjednik? U čijoj gimnaziji će ovaj pokal stajati kao trofej i spomen na ovaj dan? Započela je borba. Koplja su ukrštena. Zagrepčani pucaju prvi, za njima Varaždinci, pa omladinci iz Koprivnice. Posljednji su gađali Križevčani. Oni su osvojili pokal, koji im je predao drug »Majstor«. Kalnik je toga dana vrvio od mladih planinara i izviđača. Na vijest o partizanskom maršu stigla je na Kalnik i grupa od stotinu učenika iz Rudarske škole u Varaždinu.

Prepuni utisaka vraćali smo se poslije podne kući. Svaka ekipa bila je ispraćena trostrukim hura... Hura za druga »Majstora«! Hura za legendarni Kalnik!

PO DRUGI PUTA NA KALNIKU

Omladina, planinari i izviđači varaždinske gimnazije održali su riječ.

Idemo po drugi puta u kalnički kraj. Nosimo radio aparat, koji je kupljen novčanim prilozima đaka i profesora varaždinske gimnazije osnovnoj školi u Dugoj Rijeci. S nama putuje direktor gimnazije prof. Josip Erl. U našem društvu je i drug »Majstor«. Da li smo smjeli i pomisliti, da bi on odustao? Poslije našeg partizanskog marša na Kalnik on je već vodio i učenike Industrijske tekstilne i Škole učenika u privredi na Kalnik. Istim putem.

— Ti ćeš, Mato, postati profesionalni vodič na Kalnik, šalimo se mi.

— Vi ne bi vjerovali — odgovara nam on — koliko mi je draga, što se nalazim u društvu s omladinom. Ja se upravo osjećam svježiji i sposobniji — odgovorio bi nam on nebrojeno puta.

Opet isti put. Vrijeme je lijepo. Podalje od Ludbrega na šumskom putu susreli smo jedna kola...

— Vi idete u Dugu Rijeku? — nagovorio nas je čovjek na kolima. — Vi ste Varaždinci!? Čekaju vas.

Odmah po dolasku u selo zapazili smo jedan oveći plakat ispisan rukom. Školski odbor poziva mještane na priredbu gdje će omladinci iz Varaždina pokloniti radio aparat.

U školskom dvorištu radna atmosfera. Članovi školskog odbora u društvu s učiteljicom uređuju pozornicu...

— Malo ste nas iznenadili, — rekli su nam drugovi — Nismo se nadali, da ćete tako rano stići.

— Ali ni mi se nismo nadali, da ćete vi to tako svečano. Niste se trebali toliko truditi — primjetio je direktor gimnazije, pozdravljajući se s drugovima iz Duge Rijeke.

Sada možemo i mi mladi, da već imamo znance u Dugoj Rijeci, a ne samo drug »Majstor«, koji se razgovara s Milanom Osmanom.

— Eto, vidiš Milane, da vas nismo zaboravili...

Uz našu pomoć pozornica je bila brže gotova. U to su stigli i mještani, pa je program mogao započeti. Pjesme, kola i recitacije izvodili su učenici osnovne škole. Sve je to uvježbala mjesna učiteljica Milena Popijač. Kada je na sve to stigla, sama, poslije napornog rada, prije i poslije podne u školi? Njezinu marljivost narod ovdje cijeni. I voli je.

Dirljivim rijećima evocirali su neke uspomene iz rata direktor gimnazije i »Majstor«. Oni su prolazili ovim selom kao partizani onda, kada su kuće bile porušene, i nisu sada skrivali svoje veselje, što su stanovnici i ljudi iz Duge Rijeke izgradili nove kuće, prebolili tragove rata i prionuli na rad da izgrade bolji život svojoj djeci.

Na svršetku programa izručen je radio. To je prvi radio u ovom selu.

Mi smo planirali povratak tako, da stignemo za dana kući, onim vlakom iz Ludbrega, koji ide poslije podne. Ali uz najbolju volju to nismo uspjeli učiniti, jer su mještani iz Duge Rijeke imali drugačiji plan. Predsjednik školskog odbora

Mještani Duge Rijeke kod poklonjenog radioaparata

Foto: T. Jagačić

pozvao nas je u školu, a kad tamo — ovdje je sve bilo spremno za ručak. Da ne bi mislili, vi, koji čitate, da je to bio običan ručak, ja ću upotrijebiti riječ — banket. Bilo nam je jasno, da ćemo stići kući večernjim vlakom sat prije pola noći. Uzmak je bio nemoguć. Poslije ručka nastavilo se narodno veselje. Vjerujte, da nismo ni pomicljali, da će naš radio biti povod za pravu narodnu svečanost. Zato nam je bilo iskreno žao, kada smo se, u sumrak več, oprostili od mještana Duge Rijeke.

* * *

Citali ste o jednoj uspjeloj akciji, koju su organizirali, vodili i sprovedli planinari. Vrijednost ovog pohoda sastoji se u tome, što je to manifestacija jednog društva u jubilarnoj godini i što je u opisanom partizanskom maršu sudjelovala omladina iz raznih mjesta.

Varaždinci su mogli izvesti ovaj marš sami, ali su oni animirali i Zagreb i Križevce i Koprivnicu i tako su učinili akciju masovnijom i interesantnijom.

Jedan profesor i jedna profesorica iz I. Gimnazije u Zagrebu, koje je direktor »zadužio«, da idu na Kalnik s đacima, nisu nijednog časa požalili, što je baš na njih došao red.

Kalnik ih je oduševio!

— Eto, vidite — takvih Kalnika ima u našoj zemlji mnogo, požurio sam ja, da ih ohrabrim i učvrstim u obećanju, da će više puta povesti svoje đake u prirodu i planine.

Izvan svake je sumnje, da je svim učesnicima partizanskog marša, koji nisu bili planinari, Kalnik bio jedna stepenica bliže planinarskoj ideji i organizaciji.

Registracija prvenstvenih penjačkih uspona

TONKINA PRIJEĆNICA U KLEKU

Prvi penjali Nedo Jakić i Mate Mlinac 15. IX. 1956. članovi A. O. P. D. S. »Velebit« u Zagrebu

Uspon počinje »Smjerom kroz jugoistočnu glavu:«

10 m desno od ulaza u »Dragmanov smjer« po lakšem terenu koso desno pod okomit stijenu prosječenu uskom pukotinom gore (vrlo teško, klinovi, zamke) na široku policu. Policom do kraja i još dvadeset metara prijećnicom iza stupa jugoistočne glave u udubinu. Iz udubine preko manjeg prevjesa (teško) kršljivim terenom do istaknutog kamenog nosa ispod žlijeba pod gredinom. Od nosa slabo izraženom

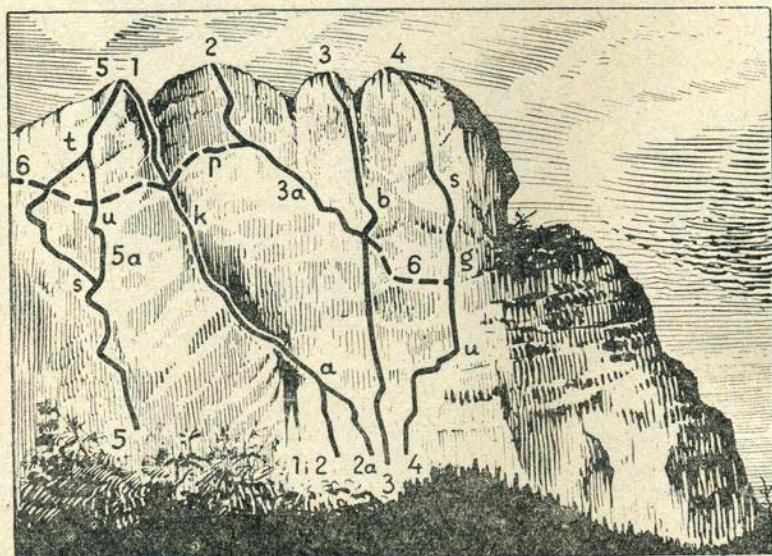
policom u lijevo ispod prevjesnih ploča do trošne široke kose položene police. Od police par metara lijevo, zatim okomito gore preko eksponirane male prevjesne pukotine (izvanredno teško; klinovi zamke) na razvedeniji teren, u blagom luku lijevo preko rebra u »Dragmanov smjer« i njim nakon jedne dužine užeta do bivaka (detalj izvanredno teško; prevjes). Dalje varijantom između »Dragmanovog« i »HPD-ovog smjera«: od Dragmanovog bivaka lijevo preko trbušaste izbočine do tri metra visokog stupa; po njem gore, zatim priječnica 4 m u lijevo (klin) preko glatke i eksponirane stijene uskom pukotinom koja prolazi u žlijeb koji se blago uspinje u lijevo, postepeno širi i prelazi u zasipanu uvalu i spaja sa »HPD-ovim smjerom«. Odatle »HPD-ovim smjerom« od izlaza do pod ulaz u priječnicu t. j. do mjesta gdje se od »HPD-ovog« odvaja »Cepinaški smjer«. Od tog mjesta lakim obraslim terenom lijevo gore, zatim lijepo razvedenom stijenom neznatno na dolje do iznad drugog prevjesa »SVOS-a«. Priječnjem omanjeg dobro razvedenog kršljivog rebra u »Omladinski smjer«. Od »Omladinskog smjera« policom na polegnuti travom obrasli teren. Odatle lijevo gore po blago položenom, blago razvedenom, travnatom terenu na greben.

Ocjena: vrlo teško (4) mjestimice izvanredno teško (5). Vrijeme penjanja 3—4 sata.

Dužina smjera oko 250 m.

Nápona: Uspori prolazi dijagonalno od desna u lijevo stijenom Kleka; djelomice prelazi ili sijeće sve smjerove i varijante i daje cijelovitu sliku težinski i morfološki raznolike Klekove stijene.

MLINAC Matija

Opis crteža:

- 1—1 »Cepinaški smjer«
- 2—2 »HPD-ov smjer«
- 2a—2 »Dragmanova ulazna varijanta«
- 3—3 »Dragmanov smjer«
- 3a Varijanta između 2—2 i 3—3
- 4—4 »Smjer kroz jugoistočnu glavu«
- 5—5 »Omladinski smjer«
- 5a »Studentska varijanta« »Omladinskog smjera« (SVOS)
- 6—6 »Tonkina priječnica«

Crtež izradio: M. Marković

SJEVERO-ZAPADNA STIJENA VELIKOG ŠIBENIKA (BIOKOVO)

Smjer po sjeverozapadnom bridu.

Prvi penjali Jakić Nedo, Kambić Boris i Jelaska Vladimir 12. VI. 1955. god., članovi A.O.P.D. »Mosor« u Splitu i P.D.S. »Velebit« u Zagrebu.

Pristup: seoskim putem od Baške vode do Basta, a odatle po isušenom koritu potoka, zatim od njegovog kraja najbližim putem prema usjeklini S—Z stijene V. Šibenika, 3 sata.

Opis: iznad dva dobro vidljiva sipara, po velikoj, 40 stupnjeva nagnutoj, glatkoj ploči do pod manju gromadu. Preko nje u jarugu. Jarugom izići njenim desnim krakom (kaminom) te sa vrha kamina jednu duljinu pravo gore po glatkim pločama (IV) do travnate padine. Sa vrha ove padine prijeći u desno preko rebra u okomiti žlijeb (IV, izloženo i kršljivo). Žlijebom do vrha (V) do velike rupe. Iz rupe u lijevo na rub, i duljinu i po do druge manje rupe. Iz rupe nastaviti bridom (razvedeno, kršljivo) do obrasle jaruge. Sada desno i gore na greben (čovječuljak). Grebenom do vrha V. Šibenika.

Ocjena: teško (III), mjestimično vrlo teško (IV); visina stijene 350 m; vrijeme penjanja 3 sata.

ZAPADNA STIJENA MALOG ŠIBENIKA (BIOKOVO)

Smjer po centralnom rebru

Prvi penjali Jelaska Vladimir, Tončić Damir i Kambić Boris 17. VI. 1956. god., članovi A.O.P.D. »Mosor« u Splitu.

Pristup: od Basta na desno po poljskom putu do cementnog rezervoara (oko 1 sat). Odavde ravno po siparu na prijevoj koji pravi centralno rebro sa ras-trganim grebenom podno stijene, 2 sata od Basta.

Opis: ulaz sa vrha prijevoja (penjački znak). Od znaka ući desno i jednu duljinu (V) približno ravno gore po okomitoj stijeni sa rijetkim i problematičnim oprimcima do kamenjem posutih polica. Sada ne pokušati u lijevo po lakom žlijebu (zbog glatkih ploča koje se ne vide sa tog mjesta), već treba iskoristiti jedinu mogućnost napornog i izvanredno teškog penjanja po ljudici u desno, a po njenoj lijevoj pukotini. Sa vrha ljudske preko ploča gore u žlijeb i njim do kafaja (prevjesno, izloženo, IV) i izići lijevo na rub brida (čovječuljak). Odavde lijevo dvije duljine teškog, mjestimično vrlo teškog penjanja, po bridu do vrha viseće gromade. Sa gromade gore u okomiti glatki žlijeb (IV +) i dalje više mogućnosti na vrh Malog Šibenika.

Ocjena: vrlo teško (IV +); vrijeme penjanja 3,30 sati; visina stijene 200 m.

JUŽNA STIJENA BOROVCA (BIOKOVO)

Smjer po stupu

Prvi penjali Kambić Boris i Jelaska Vladimir 19. VI. 1956. god., članovi P.D. »Mosor« u Splitu.

Pristup: Iz Makarske u selo Veliko Brdo (1,30 h), pa stazom do velikog borovog stabla, zatim lijevo siparima do duboke usjekline između centralnog stupa i desnog, južnog grebena, ukupno 2,30 sati.

Opis: od čovječuljka gore po desnom, razvedenom, terenu do rupe. Iz nje 2 do 3 metra gore pa prijeći oko 8 m u lijevo i gore do police. Policom desno do kraja i pukotinom ravno gore do rupe (osiguravalište). Iz rupe desno, te jednu duljinu do ruba stupa (stabla). Sada desno policom do njenog kraja (čovječuljak) i desno koso gore ući u trokutasti odsječeni stup. Njegovim desnim bridom na vrh tog trokuta. Do kraja ravno gore, te lako do prijevoja sa kojeg u lijevo žlijebom i po grebenu na vrh.

Ocjena: teško (III); visina stijene 230 m; vrijeme penjanja 2 sata.

Iz literature

»PLANINSKI VESTNIK« 1957

Glasilo Planinske zveze Slovenije, 57. godište, broj 1—12 (12 svezaka), 688 stranica, sa 6 umjetničkih priloga i brojnim ilustracijama, formata 80. Izašlo u Ljubljani 1957. godine na slovenskom jeziku. Urednik Tine Orel. Tiskara »Juže Moškrič« Ljubljana.

I 1957. godine »Planinski vestnik« je zadržao svoje glavne karakteristike. Dobro je uređivan, grafički je na visini, bogato ilustriran, sadržajno raznovrstan i živ, a obujmom, koliko je nama poznato, među planinarskim časopisima prvi u svijetu. Naročito treba istaknuti njegovo redovno izlaženje i pristupačnu cijenu, što mu osigurava stalni krug čitaoca i preplatnika.

I ove godine u sadržaju se brojem priloga ističu alpinisti. Velik broj članaka o inozemnim planinama odražava pravac interesa slovenskog alpinizma, čiji domet postaje sve viši. List redovno informira svoje čitaoce o pothvatima u stranom planinarskom svijetu i visokom gorju raznih kontinenata (Himalaja, Ande, zatim Pireneji, Tatre, Visoke Ture, Mont Blanc, Matterhorn, češki kras i t. d.). To se opaža još više u rubrici o vijestima iz stranog svijeta, koju piše lično urednik i koji je godine u godinu sve ažurnije i opširnije informira o raznim naučnim i planinarskim ekspedicijama.

Vrlo se mnogo pažnje poklanja dogodajima iz povijesti slovenskog planinarstva i planinarskoj tradiciji i gotovo nema broja bez članka posvećenog nekoj godišnjici ili dogodaju iz prošlosti (na pr. članci »Knjižici o Jugu na rub«, »Ivan Cankar na Vršiču«, »Čija je prva nogu stupila na Triglav«, »50-godišnjica kuće na Poreznu«, »Jubilej PD Škofja Loka«, »Kako se gradila cesta na Vršič«, te nekoliko članaka u spomen zasluznih planinara).

Najbrojniji su svakako članci, koji obrađuju pojedine planinske krajeve Slovenije i već samo njihovo nabranjanje zahtjevalo bi mnogo prostora. Ipak ćemo spomenuti one putopisne članke koji obrađuju teme s područja drugih republika. S. Peršić opisuje svoj izlet na Bitovnju u Bosni, dr. I. Stojanović iz Beograda svoj zimski uspon na Marjaš u Prokletijama, a J. Blažej Prenj planinu u Bosni. Postoje i tri putopisna članka s područja NR Hrvatske. To su »Novogodišnji posjet Petehovcu« od L. Košira, »Utisci s Biokova« B. Režeka, te opis izleta u okolici Dubrovnika »Na Petku i Srđ« od prof. J. Westera, starog znanca hrvatskih planina.

Ove godine časopis je uvrstio i veći broj pjesama, s motivima većinom s područja planinarstva. Uobičajenim rubrikama »Razgled po svijetu« i »Društvene novosti« posvećeno je vrlo mnogo pažnje. Na kraju treba spomenuti da pod naslovom »Iz planinarske literature« redovno izlaze i recenzije o našem listu. Pisane su dosta opširno i objektivno, a autor im je redovno Janko Blažej.

Dr. Ž. P.

»PLANINSKI VESTNIK« 1958.

U kratko nije moguće iscrpni referirati preko 700 stranica ovog dobro poznatog i tradicijom najstarijeg našeg planinarskog časopisa. Bogat i zanimljiv sadržaj, dobra oprema lista, lijepe i uspjele reprodukcije, stalno i redovito izlaženje, sve je to podiglo »Planinski vestnik« na rang stručnog lista međunarodne vrijednosti.

List u ovom godištu donosi u svemu 97 članaka i obilje različitih priloga i vijesti. Istaknut će nekoliko vrijednijih članaka. U prvom i drugom broju ističe se članak ing. S. Dimnika pod naslovom »Grintavci, Grintavec i grintavec« u kojem pisac dokumentirano iznosi činjenice koje govore da je ime Grintovec staroslovenačkog porijekla, a označava kršljiv dolomit. Treći i četvrti broj donose obilan sadržaj. Tako P. Kunaver opisuje svoje susrete i promatranje s montblanskih ledenjaka. U četvrtom broju otpočeо je V. Mazi u prilogu lista svojim »Koledarskim bilješkama iz našeg planinarstva«. Iako je to opsegom više podsjetnik, treba odati svaku prianjanje piscu jer za ovakav rad uz dobro poznavanje prošlosti treba materijal razraditi po danima i mjesecima kroz godinu, a takav rad iziskivaо je sigurno veliki trud.

U sedmom broju zanimljiv je članak napisao E. Lovšin »Dvoje pogumnih dejanja«. Pisac se osvrnuo na temu, tko je sve bio prije 180 godina na vrhu Triglava,

a u povodu jednog sličnog ranijeg članka od V. Mazija. Zamjerava nekim piscima koji kod citiranja propuste spomenuti imena nekih planinara koji su bili na pojedinim vrhovima.

U osmom broju ističe se lijepo pisani članak već spomenutog V. Mazija »Sto let Tume i Kugyja«. Pisan je kao paralela dvojice velikih planinara, koji su u svom životu i shvaćanju planinarstva bili posve oprečnih nazora. Deveti broj započinje »Plezalskim doživljajima« alpiniste M. Lipovšeka, koji se nastavlja i u sljedećim brojevima. R. Kočevar opisao je u članku »V gore naših bratskih republik« slovenski pohod 1949. na Čvrsnicu, Prenj i Prokletije. Na živ način Mazi je u 10. broju opisao svoj duži boravak na Triglavu povodom reambulacije stare Pernhartove panorame Triglava. Ova panorama (Razgled s Triglava) prema ocjeni prof. Orela, urednika »Planinskog vestnika«, jedinstveno je djelo o kojem su svi stručnjaci izražavaju u superlativima. U 11. broju štampano je predavanje S. Hribara povodom otkrića spomen-ploče na Triglavu u čast prvog uspona na Triglav.

Osim većeg broja putopisa i krajopisa kroz slovenske predjele, ovo godište »Planinskog vestnika« sadrži i nekoliko opisa planina izvan NR Slovenije. Tako dr. M. Florschütz opisuje Zmijinja na poluotoku Pelješcu, M. Marković Šar-planinu i Koprivnik i dr. I. Valič Avalu.

Redovne rubrike »Društvene novice«, »Iz planinarske literature«, »Razgled po svetu« i »Iz občnih zborov« donose obilje različitih vijesti i zanimljivosti iz zemlje i inostranstva. Među ocjenama »Planinski vestnik« osvrće se i na naš časopis, navodeći gotovo sve autore i važnije članke. Ocjena »Naših planina« je pozitivna, a recenzent J. Blažej daje našem listu karakter »jugoslovenske planinarske revije«, jer obuhvaća sadržajem gotovo sve narodne republike, ali uz napomenu i želju da bi izlazio redovitije. Mi smo ovu želju, nadajmo se, ostvarili. Naše čitaoci i ovaj puta upozoravamo na odlično i bogato opremljeno godište. Godišnja pretplata iznosi 600 Dinara, a naručuje se kod Planinske zveze Slovenije, Ljubljana, Likozarjeva 3.

M. Marković

»GEOGRAFSKI GLASNIK« XI—XVIII

Geografsko društvo Hrvatske i Sveučilište u Zagrebu zajednički izdaju godišnjak »Geografski glasnik«. To je u stvari nastavak predratnog »Hrvatskog geografskog glasnika«, koji je počeo izlaziti još prije trideset godina. »Hrvatskog geografskog glasnika« izašlo je 10 brojeva, a »Geografskog glasnika« do sada ukupno 8 brojeva u 5 svezaka: broj XI—XII (1949-50) XIII (1951), XIV—XV (1952-3), XVI—XVII (1954-5) i XVIII (1956).

To su omašni svesci od preko 200 stranica, štampani na dobrom papiru, bogato ilustrirani i dobro uređivani. Urednik svih poslijeratnih godišta je dr. Josip Roglić, profesor geografije na Sveučilištu u Zagrebu.

Svaki svezak sadržajno obuhvaća nekoliko dijelova. Na prvom su mjestu originalne naučne rasprave s područja geografije. Mnoge od njih bit će zanimljive i našim čitaocima, pa ćemo neke nabrojiti: Ogulinsko polje (A. Blanc) i Žumberačka gora (Z. Dugački) u broju XI—XII, Unsko-koranska zaravan i Plitvička jezera (J. Roglić) u broju XIII, Senj (V. Rogić) i Samobor (S. Žuljić) u broju XIV—XV, Neke pećine i jame duž Cetine (M. Malez) i Podsused (T. Šegota) u broju XVI—XVII i u XVIII svesku Razlike pejsaža velebitskih padina (V. Rogić), Hrvatsko zagorje kao emigraciono žarište (I. Crkvenčić) i Imotski (A. Ujević).

Posebni dio svakoga sveska čine manji prilozi, gdje se nalaze mnoga vrijedna zapažanja naših geografa, a uglavnom s područja naše zemlje. Velik prostor posvećen je prikazima iz literature. Tu ćemo naći opširne referate o svim važnijim geografskim publikacijama, i to posebno za opću geografiju, za teme s područja Jugoslavije, iz inozemstva i za razne časopise. Bogata je i rubrika »Vijesti«, gdje se uglavnom nalaze podaci o ekonomskogeografskim novostima iz raznih zemalja. Na kraju svakog sveska dodane su i vijesti o organizacionim pitanjima Geografskog društva Hrvatske.

Dr. Z. P.

»ZAŠTITA PLANINSKE FLORE«

Referat Dr. A. Piskernik na Savjetovanju o zaštiti prirode u Zagrebu

U svom vrlo zanimljivom referatu Dr. Angela Piskernik iznijela je, da su se izvjesne mjere za zaštitu biljaka provodile u nekim evropskim zemljama već u Srednjem vijeku. Te su, međutim, imale samo praktičnu svrhu: da šume brane naselja od lavina, odnosno da se u njima dobiva što više drva.

U XIX stoljeću, na samom početku planinarskog pokreta, u planinska je područja odlazilo malo posjetilaca, a pogotovo su bili rijetki usponi na najviše vrhove. U XX stoljeću, međutim, u prirodu odlaze mase izletnika, osobito u posljednje vrijeme, kad tehnička sredstva (autostrade, žičare) omogućuju za vrlo kratko vrijeme i bez ikakvog napora uspon i na najviše planine. Uslijed toga je došlo do očitih promjena u planinskom biljnem svijetu.

Planinska je flora ugrožena već i svojim vrlo teškim životnim uvjetima (duge i oštре zime, kratak vegetacijski period, ljetne nagle izmjene danje žege i noćnih mrazova). Osim toga ispaša stoke nanosi također ogromne štete planinskom bilju. Sakupljači ljekovitog bilja prorijedili su mnoge planinske biljke (*Gentiana*, *Arnica*, *Rhododendron* i dr.). Izvoz ogromnih količina ovih biljaka u inozemstvo, uz domaću upotrebu, ozbiljno ugrožava opstanak ovih vrsta. S obzirom da sakupljači kidaju najljepše cvjetove, najvršće plodove, najveće listove i najjače korjenje, postoji opasnost degeneracije ljekovitih planinskih biljaka, budući da za rasplod ostaju samo kržljavi organi. Zato je potrebno, da se u buduće ljekovito bilje ne iskorištava preko granica prirodnog priraštaja i same na najpristupačnijim područjima.

Ipak, planinsko je cvijeće najviše izloženo devastaciji izletnika, koji su sebični u odnosu prema prirodi i društvenoj zajednici. Dr. Piskernik smatra, da je problem zaštite planinskog bilja osobito težak u Sloveniji, koja je izrazito turistička zemlja i u kojoj je ljepota planina najvažniji faktor (a ljepota planina ovisna je u velikoj mjeri o flori). Izvjesna alpska područja posjetioci su već opustošili: pred 70 godina na pr. bilo je na Begunjščici, u Dolini sedam jezera i na Črnoj Prsti mnoštvo cvjetova *Nigritella nigra*, a danas nema gotovo ni jednog primjerkra.

Dvije su osnovne metode za sprječavanje dalnjeg prorjeđivanja planinskog cvijeća. Prva je metoda postavljanje table na polaznom mjestu za planinarsku rutu s upozorenjem o potpunoj zabrani branja bilo koje biljne vrste. Druga je metoda odgojna, naime, djelovanje Gorske straže na izletnike.

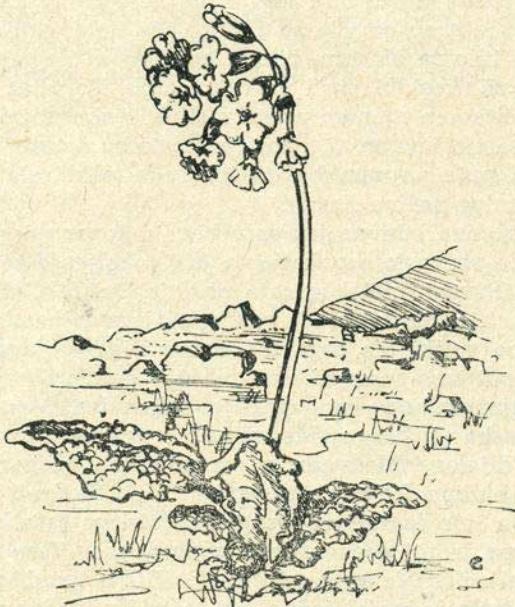
U Sloveniji je, po uzoru na mnoge druge zemlje, osnovana Gorska straža 1955. godine, te su za njene članove organizirani seminari. Na tim su seminarima Gorskim stražarima održana predavanja, prikazani diapositivi rijetkih biljaka i herbarski materijal. Članovi Gorske straže su pretežno daci, koji nakon položenih ispita za Gorske straže, dobivaju posebne legitimacije i značke. Oni u malim ekipama posjećuju predjele, koji su najviše izloženi devastacijama, te upozoravaju izletnike na Zakon o zaštiti, na zaštićene vrste biljaka, te na značajnu ulogu biljaka u privrednom, a osobito turističkom pogledu. Dr. Piskernik iznijela je jedan vrlo zanimljivi pismeni odgovor Gorskog stražara (na završetku seminara) na pitanje »Kako ćeš odgojno djelovati na izletnika i kako ćeš ga poučiti, da ne bi više brao zaštićene biljke?« Odgovor je bio (u cijelosti citiran) ovakav: »Ja јu izletnika pozdraviti, pa јu mu reći, da sam Gorski stražar. Pokazat јu mu znaku Gorske straže, te ју ga pitati, ne bi li možda i on htio suradivati na zaštiti planinskog cvijeća. Objasniti јu mu privredni značaj prirodnih ljepota za promet stranaca, kao i neophodnu potrebu, da se ove sačuvaju. Možda јu mu obazrivo dati na znanje, da bi mogao imati nepriliku, ako bude brao zaštićene biljke bez pismene dozvole. Osobito јu svakom prilikom naglasiti, da je branje cvijeća, a pogotovo zaštićenog cvijeća, egoističan postupak, jer je priroda stvorila planinsko cvijeće za sve ljude, a ne samo za onoga, koji se prvi na njega namjeri. Upozoriti јu ga, da planinsko bilje niče iz plitke zemlje; ako isčupa biljku zajedno sa korjenom, olabavit će zemlju, koju će onda odnijeti vjetar ili voda, dok će se ispod nje uskoro pojaviti goli kamen. Tu јu dodati, da često mali uzroci imaju teške posljedice. Još јu takvom prilikom preporučiti izletniku, da bude obazriv i prema nezaštićenoj planinskoj flori. Na koncu јu me predati letak Zavoda za zaštitu sa natpisom »Čuvajmo planinsku floru!« Nadam se, da јu na taj način uspjeti.«

Zatim je Dr. Piskernik dala pregled zaštićenih biljaka i botaničkih rezervata u Jugoslaviji. Zaštita pojedinih vrsta nije se pokazala efikasnom, jer unatoč poduzetih mjera, nije moguća pouzdana kontrola. Najbolji način da se sačuva bogatstvo i raznolikost našeg biljnog svijeta je zaštita čitavih biljnih zajednica, biocenoza, u botaničkim rezervatima. U Jugoslaviji su slijedeći takvi rezervati: u Sloveniji Golica iznad Jesenica i Črna Prst južno od Bohinjskog jezera, u Hrvatskoj Dubravica u Hrvatskom Zagorju i Blatuša kod Topuskog, u Bosni i Hercegovini Vrtaljica kod Konjica, u Srbiji Gazimejstan na Kosovom polju, te Oštrozub na području Kačer Zelenice.

Na koncu je Dr. Piskernik iznijela kao razlog za zaštitu planinskog bilja slijedeće momente:

1. Estetski — da se sačuva ljepota i karakter planine.
2. Privredni — cvijećem ukrašene planine privlače turiste.
3. Znanstveni — da se sačuva specifična planinska flora (endemi i relikti).
4. Nastavni — da se učenici na samom mjestu upoznaju s planinskom vegetacijom i njenom ekologijom.
5. Da se pobudi kod našeg naroda, a osobito mладеži, poštovanje dobara, koja pruža priroda.

Ma. K.

Pitanja za diskusiju

Prof. dr. Mihajlo Pražić

Stav i odnos planinara prema nazivlju planina i planinskih krajeva

Bogato i gotovo neiscrpno blago nazivlja po našim planinama i planinskim krajevima duž čitave države već odavna ne nailazi na neki naročitiji interes i zanimanje kod većeg dijela planinara. Uobičajilo se, da planinari pamte samo glavne nazive i oznake planina, vrhova i karakterističnijih formacija. Kod toga veoma često uproščavaju, pa i zamjenjuju neke nazive i imena, po neki puta ih, krivo unešene u specijalne karte, primaju i zadržavaju, ne trudeći se, da ih kod naroda provjere i eventualno isprave. Sve to, ranije, do ovog rata, možda i nije bilo toliko važno, jer je selo, usko i vjekovno povezano uz svoje

planine i krajeve, čuvalo bogato i izdiferencirano toponomastičko blago, koje je na taj način uvijek bilo dostupno onim planinarima, koji su za to pokazivali interesa i razumijevanja. Sada međutim stvari stoje u tome pogledu sasvim drugačije.

Naše selo počelo je mijenjati način života odmah poslije Prvog svjetskog rata, no to mijenjanje išlo je ipak dosta polako. Nakon Oslobođenja međutim selo se stubokom mijenja i to na čitavom teritoriju naše zemlje. Uzet će samo dva primjera, a počet će sa selima oko Medvednice. Sva prigorska sela i na Jugu i na Sjeveru Medvednice bila su i direktno i indirektno vezana uz Medvednicu. Od nje i pretežno od nje su i živjela. Cijele godine i staro i mlado vrvjelo je po šumi, bilo za blagom, bilo u legalnoj ili ilegalnoj sjeći drva, bilo u krivolovstvu, ispaši, kosidbi, pa i na oranicama. Rezultat toga bio je, da je na Medvednici na čitavom njenom prostranstvu, svaka najmanja konfiguracija tla imala svoje posebno ime, svoj toponim. Često su to bila lijepa i originalna nazivlja, a po neki puta su nam baš ta nazivlja otkrivala detalj iz starog, danas potpuno nestalog načina života.

Prigorski seoski živalj čuvao je svoju bogatu toponomastiku pomno i izdiferencirano, te ju je prenosio s pokoljenja na pokoljenje sa uvijek jednakom preciznosti. Nakon Prvog svjetskog rata prvi je Dr. B. Gušić u svojoj »Medvednici« našoj prvoj, a na žalost i posljednjoj planinarskoj monografiji o Medvednici, fiksirao veliki dio toga toponomastičkog blaga, koga ipak nije mogao u cijelosti i potpuno reproducirati u knjizi, jer je bio vezan i karakterom i opsegom, a i namjenom same monografije. Sakupljanje toponima sa Medvednici je i nakon izlaska Gušićeve »Medvednice« nastavljeno. Trebalo je i dalje obilaziti pojedine dijelove Medvednice, te pojedina prigorska sela i razgovarati sa starijim ljudima, kako bi se sasvim točno fiksirali po neki nejasni ili sporni toponimi. No selo je sve do Drugog svjetskog rata bilo još uvijek povezano sa gorom, pa je taj posao dobro napredovao. Veza sa gradom bila je tek sporadička. Seljaci su iz prigorskih sela išli u grad pješice i to oni iz udaljenijih sela najviše jednom tjedno, no češće i ni jednom u tjednu. Išlo se u grad jedino, kada se imalo nešto prodati, a za dobiveni novac odmah nešto i kupiti. Planinari su u udaljenija prigorska sela išli i po nekoliko sati pješice, pa je na pr. tada doći u Vidovec, Čučerje ili Planinu, bilo i zamorno i daleko. Danas su se u tim selima životne prilike toliko promijenile, da je u opće teško naći ma i samo po neku dodirnu točku sa onim životom od prije 2 do 3 decenija. Sva južna prigorska sela vrlo dobro su povezana autobusnim linijama sa gradom. Čučerje ima na pr. jednako dobru i čestu vezu sa Zagrebom, kao i Šestine, a ta veza nije ništa manje frekventirana od Šestinske pruge. Svi mlađi i mladi ljudi iz okolnih sela zaposleni su u gradu. Rano u jutro odlaze u grad na posao, a predveče se vraćaju kući. Nedjeljama ili se odmaraju kod kuće, ili opet odlaze u grad na razonodu. U goru odlazi još samo stariji svijet, a i taj to čini neredovno. Djeca više ne idu za blagom, jer moraju ići u školu i to osmogodišnju. Čitav niz oranica na terenima Oštrea, Gradišća i Lipe je napušten i zapušten, pa se niti ore, a niti kosi. Čitav niz manjih livada se više ne kosi i podivlja je. Sa tim u uskoj vezi dogodilo se, da danas novi naraštaji, baš oni, koji idu ili u školu, ili u grad na zaposlenje, a to je pretežni dio stanovništva svih tih sela, niti znaju, niti imaju bilo kakvog interesa za toponomastiku šumskih predjela planine iznad sela. To još znaju i pamte samo stariji ljudi u selu, no i oni po malo zaboravljaju, a podista i umiru. Postoje prema tome svi uslovi, da u toj smjeni generacija, kod

koje, barem što se tiče toponomastike, nema kontinuiteta, dode i to vrlo brzo do vakuuma, iz koga kasnije neće biti moguće ništa eruirati.

Planinari su ranije usvajali, već prema dostupnim im priručnicima, i planinarskoj predaji sada bolje, a sada opet lošije toponomastičko blago pojedinih predjela, po kojima su planinarili. Kod toga su bili u glavnom dezinteresirani za temeljiti skupljanje toga blaga. Dosta je podsjetiti, da još ni danas nemamo dobre i pouzdane karte čitave Medvednice sa pravilnim i pouzdanim toponimima, pa zato nije čudo, da i kod iksusnijih i starijih planinara u pitanju toponomastike istočnog dijela Medvednice vlada prava zbrka i pometnja u toponimima, te je upravo nevjerojatno, da se do sada nije pristupilo temeljito sređivanju toponomastike makar samo i toga dijela Medvednice.

Ili, uzmišmo kao drugi primjer Velebit.

Narod pod Velebitom i sa primorske i sa ličke strane, živio je gotovo isključivo od Velebita. Sjekao je šumu i to mahom crnogoričnu, te se bavio stočarstvom. Zemljoradnja bila mu je uvijek nedovoljna. Čvrsto povezan sa Velebitom, on je dobar dio godine, sa gotovo svim članovima svojih porodica boravio u planini. Nakon Oslobođenja i u podvelebitskim selima dogodila se, kao što se u ostalom to isto dogodilo i u svim ostalim selima po čitavoj Lici, duboka i temeljita promjena. Lik je u ovih 15 godina nakon Oslobođenja izgubila više življa, nego što je za vrijeme rata izgubila i to zato, jer se narod iz Like iseljava, u ostale, plodnije krajeve. Onaj narod, koji je ostao po selima, privređuje kruh na sasvim drugi način, daleko rentabilniji, nego što je to bilo prije rata. Individualno stočarstvo je praktički nestalo, ne zato, jer ne bi bilo rentabilno, nego jednostavno zato, što danas nema u selima nikoga, tko bi mogao ići za stadom. Odrasli ljudi su na poslu i to ili državnom ili privrednom ili zadružnom, a sva djeca moraju osam godina ići u školu. Kada djeca sa 15 godina i završe školovanje, odlaze ili dalje u škole, ili u zanate. Kod kuće ne ostaje više nitko. Ilegalna drvosjeća je danas praktički nestala. U Velebitu se zbiva prema tome ono isto, što sam istakao kod Medvednice. Ljudi sve manje odlaze u Velebit na način, kako su to ranije, prije 2 do 3 decenija činili.

Dok stariji ljudi toponomastiku još dobro pamte, jer su je još u mladosti postepeno u sebe upijali, a veći dio života su proveli i u Velebitu, mlađe i mlade generacije odlaze u Velebit samo povremeno, za nj se ne osjećaju onako vezane, kao ranije generacije. Ove mlađe generacije imaju i druge želje i druge interese i druge ciljeve, te ih naravno bogato izdiferencirana toponomastika Velebita malo zanima, pa ju oni veoma lako brkaju i zaboravljaju.

Proces koji se sada zbiva u selima pozitivan je za standard i budućnost našega sela i on se niti može, a niti smije zaustavljati. Narod se po malo odbija od svojih gora i planina, pa će neminovno sa vremenom najveći dio toponima zaboraviti, jer mu ti neće više trebati. Na planinarstvu je međutim, da preko svojih članova nastoji sačuvati od zaborava nepregledno toponomastičko blago naših planina i naših krajeva. To blago, koje nema više za selo ono značenje, koje je prije nekoliko generacija imalo, treba da za planinare ima znanje poznавanja preciznih toponima pojedinih predjela, kao posljednjeg ostatka ritma i načina života naših predaka, posljednjeg ostatka onoga, što u naše dane polako zamire.

Prema tome, jedan od najprečih i najhitnijih zadataka naših planinara treba biti, da se što prije razrade planovi za sabiranje i sređivanje toponomastike najprije Medvednice, jer je ona Zagrepčanima najbliža, pa je prema

tome taj zadatak tehnički najlakše provediv, a uz to može se odmah preći i na obradu ostalih planina, što će ovisiti o tehničkim i inim okolnostima.

Obrada toponomastike je važna još i zato, jer je ona često i u našim najnovijim specijalkama nedostatna, pa i ne sasvim točna, te će taj rad poslužiti kasnije i kartografima za korekcije i dopune.

Sakupljanje i sređivanje toponima uključit će u taj rad još jedan važan posao. Taj posao će se sastojati u korekciji ranije fiksiranih opisa stanovitih toponima za određene kote, predjeli i morfološke konfiguracije. U zadnja 3 do 4 decenija lice i izgled pojedinih dijelova naših planina (uzmimo za primjer samo Medvednicu, koja nam je najbliža i u kojoj ćemo te promjene moći najlakše registrirati) znatno se izmjenilo. Niz toponima postao je danas potpuno besmislen i nerazumljiv. Gdje su nekada, još prije par decenija, bile duboke i impozantne šume, danas su šikare, pa i kamenjar. Gdje su ranije bili vodom bogati potoci, puni pastrve, danas se nalaze potoci, koji ljeti samo što ne presuše.

Planinari bi dakle trebali i morali sređivati sistematski, temeljito i kritično nazivlje pojedinih gora, planina i krajeva, a paralelno sa tim poslom, morali bi polako, ali uporno nastojati istrijebiti iz planinarske terminologije pojedine krivo uvriježene, no nažalost danas već veoma popularne nazive. Zar nije sramota, da danas gotovo 90% planinara Medvednicu naziva imenom »Sljeme«, ma da riječ »Sljeme« pripada jedino i samo najvišem vrhu Medvednice, što se potpuno i u cijelosti poklapa sa pravim, a u istom vrijeme i veoma lijepim značenjem riječi »sljeme«. Isto tako je već i vrijeme, da planinari razmisle, da li je ispravno, služiti se terminom »Plitvička jezera«, a da nitko kod nas nije podvrgao malo kritičnijoj analizi taj termin. Prije svega ne smijemo smetnuti s uma, da ranije, prije zadnjega rata, ni jedan stariji stanovnik Like u opće nije poznavao termin »Plitvička jezera«, nego jedino i samo »Jezera«.

Naš narod nikada nije ni jednoj formacijskoj tla nadjeo naziv, koji ne bi imao smisla, ili koji bi bio pogrešan. Naš je narod jedino u nizu slučajeva napisao neke nazive od starosjedilaca, koje mi danas više ne znamo objasniti. **Što se međutim dogodilo sa Plitvičkim jezerima?** Po tome kako su skovana, slijedilo bi, da su Plitvička jezera nastala od rječice »Plitvice«, a svako dijete u Jugoslaviji zna, da to nije istina, jer potok Plitvica ruši se slapom i zajedno sa vodom iz Jezera čini Koranu. I baš radi toga stari ljudi nikada i nisu zvali Jezera »Plitvičkima« jer je to besmisao i jer je to pogrešno, nego su ih zvali samo »Jezerima«.

Nazivlje naših planina i krajeva neiscrpno je blago, koga moramo temeljiti upoznati i početi kritički sređivati te ga na taj način sačuvati od zaborava i izumiranja.

Šerpa Tensing priča o svome životu

AUTOBIOGRAFIJA OSVAJAČA MOUNT EVERESTA

Uredništvo »Naših planina« prima u zamjenu najistaknutije planinarske časopise sa svih strana svijeta. Sirem članstvu ovi časopisi nisu pristupačni, pa ćemo povremeno naše čitaoce informirati o velikim planinarskim podvizima donašajući u izvodima prijevode najzanimljivijih članaka.

U redništvo

Ja sam Šerpa, jednostavan čovjek sa planinskog područja velike Himalaje. Ja sam sretan čovjek. Cijelog svog života želio sam se uspeti na vrh Everesta. Cijelog svog života sanjao sam o tome, a sada je taj san ostvaren. To se ne događa mnogim ljudima. To je planina koju mi nazivamo »Čomolungma«. Sedam puta sam pokušavao, pa mi je Čomolungma na kraju bila milostiva. Ja sam joj rekao »tudži ke«, ja sam ti zahvalan. Ona mi je poklonila pristup na svoj vrh, a ja joj poklanjam ovo što pričam.

Serpa Tensing Bothia

Rodio sam se u mjestu Solo Kumbu u Nepalu, mislim godine 1914. Mi to ne zapisujemo, jer nemamo svoju abecedu. Ja razumijem mnoge jezike, ali ne znam ni čitati, a ni pisati.

Prvi istraživači došli su iz Engleske dok sam još bio dijete. Oni su poduzeli ekspediciju u planine, a nas su unajmili za nosače i pomagače. Uskoro se počelo govoriti da su članovi našeg plemena najbolji planinari. Mi smo naravno ponosni na dobar glas koji uživamo. Mnogi misle da Šerpa znači nosač. To nije točno. Šerpa je naziv plemena. Naši predci su bili Mongoli. Sad brojimo oko 100.000 glava. Živimo na području istočne Himalaje.

Prve ekspedicije na Everest — o kojima svi govore — bile su izvršene u godinama 1921., 1922. i 1924. U tim su ekspedicijama učestvovali mnogi Šerpe, koji su nam pričali čudnovate priče o bijelim ljudima. Rekli su nam da bijeli ljudi dolaze iz dalekih zemalja, nose čudna odijela i velike cipele, i da se žele uspeti na nebo, Everest! Everest! Tada sam prvi put čuo ovu riječ. Upitao sam šta to znači »Everest«? Rekli su mi:

— To je Čomolungma, a stranci kažu da je to najviša planina na svijetu.

Čomolungma znači »Majka boginja zemlje«. Dok sam još bio malen, uvijek sam pogledavao na Čomolungmu, koja je prema sjeveru stršila visoko u nebo.

— Vrlo je bliza — mislio sam — svega jedan dan hoda.

Ja sam jedanaesti od trinaestero braće. U djetinjstvu sam uvijek čuvao mnogo-brojne jâke. Od njih smo dobivali vunu za odijela i kožu za cipele. Njihovim osušenim izmetinama ložili smo vatru. Od jaka smo nadalje dobivali mlijeko, sir i maslac za našu hranu. Budha nam zabranjuje da jedemo meso jaka. Mi smo — kao i većina Šerpa — stanovali u kući od kamena. Ispod nas bila je smještena stoka. Zimi se je u gornjim prostorijama jako osjećao vonj životinja, koje su dolje bile stisnute jedna uz drugu i isparavale se. Još se dobro sjećam buke kao i dima od ognjišta, jer smo i mi gore bili isto tako stisnuti. Međutim, mi smo bili sretni i zadovoljni, jer drugačiji način života nismo ni poznavali.

Ljeti sam jâke vodio na pašu u predjele uz ledenjake u visini od 5500 m, odakle sam sa čežnjom u srcu promatrao visoke planine. Makalu, Lhotse, Nuptse, Ama Dablan, Gaorisankar, Čo Oju i stotine drugih. A visoko iznad sviju uzdizala se Čomolungma.

— Ni jedna ptica ju ne može preletiti — tako su ljudi govorili. Ja sam međutim sanjario o tome da se usprem na njen vrh.

Godine 1935., kada sam bio 21 godinu star, bilo mi je prvi puta dopušteno da sudjelujem u planinarskom pothvatu. Jedna ekspedicija je htjela izvršiti uspon na vrh Everesta. Voda ekspedicije bio je Englez Eric Shipton. Tada je za mene bilo mnogo teškog i napornog rada. Svaki je Šerpa od bivaka do bivaka na svojim ledima nosio terete od 30 do 40 kg. Onda, u većim visinama, nosili smo samo po 25 kg. Staza uspona nije uvijek vodila pravo k cilju. Često smo išli gore pa dolje, gore pa dolje, a potrajalo je mnogo tjedana dok smo mnoge tisuće kilograma hrane i opreme prenijeli u visoke kampove. Međutim, mi Šerpe naučeni smo na nošenje tereta u visinama. Taj rad mi dobro pozajem.

To je bila moja prva ekspedicija. Za mene je mnogo toga bilo novo i nepoznato. Dobili smo novu, debelu odjeću i čižme, kao i crne, zaštitne naočale. Dobivali smo čudnovatu hranu iz limenih kutija. Imali smo pećice, vreće za spavanje, kao i još mnogo toga. Sve je to za mene bilo novo. Ja sam mnogo toga naučio u vezi sa planinarenjem. Poznavao sam dobro snijeg i ledenjake, jer sam bio odrastao u Solo Kumbu, ali alpinistička tehnika, kako ju stranci nazivaju, bila mi je nepoznata. Naučio sam kako se koristi planinarsko uže, kako treba u ledu sjeći stepenice, kako se postavlja kamp i kako se opet brzo rasprema, te kako se odabire staza uspona, koja treba da je kratka ali sigurna.

Kao početnik nisam dobivao važne radne zadatke, ali sam htio što bolje koristiti, pa sam krepko izvršavao odredene mi poslove. Vjerovao sam da me »sahibi« gledaju sa simpatijom. Bio sam priučen na velike visine. Zato sam dospio među Šerpe koji su teret prenosili u najviši kamp. Bio je postavljen na visini od 6900 m. Dalje u visinu nije ova ekspedicija dospjela. Drugi Šerpe su bili zadovoljni kada smo se opet počeli spuštati niz planinu. Međutim, ja sam želio da se penjem sve više i više. Mislio sam samo na Everest, na ništa drugo.

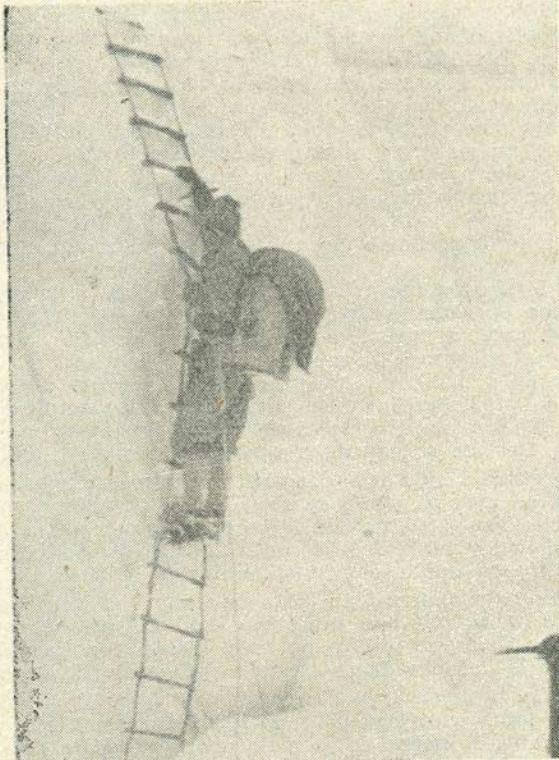
Rekao sam sebi: »Ne mari. Star se 21 godinu. Bit će još ekspedicija. Pričekaj, pa ćeš postati još pravi »Tigar«...«

Slijedećih sam godina učestvovao u mnogim ekspedicijama na Everest, kao i na mnoge druge planine. Područje naše Himalaje je vrlo veliko. Prostire se od

jednog kraja Indije do drugog. Jednog sam dana postao »Tigar«. Tako Englezi nazivaju Šerpe, koji uspije da se uspnu najviše. Odsada su uvijek tražili mene, kad god su trebali Šerpe.

Moj veliki dan nastao je god. 1952., kada sam saznao da jedna švicarska ekspedicija kani poduzeti pokušaj uspona na Everest i želi da joj ja budem »sirdar«, voda Šerpa.

Mnogi ne znaju točno što zapravo u jednoj ekspediciji Šerpe rade. Istina je da smo mi nosači. Nitko drugi ne može tako teške terete tako dugo nositi ni tako visoko dopremiti kao mi. To nas čini ponosnim. Drugi priprosti ljudi boje se planina. Mi ih se ne bojimo. Naše terete nosimo kroz snježne oluje i lavine. Mi ih nosimo preko glečera i ledenih pukotina. Nosimo ih preko grebena i ponora. Mi ih

U ledenjačkoj pukotini

nosimo u takve visine, na koje ih čovjek uopće može dopremiti. Bilo je već mnogo velikih ekspedicija u području Himalaje, a većinom su to bili Šerpe, koji su postavljali kampove u najvišim visinama, a skoro uvijek se je na vrh planine sa sahibom uspeo i Šerpa.

Ali to nije sve što mi radimo. Mi se već mnogo godina uspinjemo na planine te o planinarstvu znamo mnogo toga. Mi znamo kako se izabire staza uspona, na kojem mjestu treba postaviti kamp te kako si planinar u raznim prilikama može pomoći. Mi se brinemo za naše sahibe. Kuhamo im jelo, priređujemo im čaj, održavamo njihovu opremu u redu, te pazimo na to, da se u šatorima dobro osjećaju. Međutim, mi sve to činimo iz osjećaja drugarstva, a ne stoga što bismo se osjećali njihovim slugama. Mi to činimo dobrovoljno i rado. Mi nismo kuli. Već je mnogo vremena prošlo od onda, kada su Šerpe nazivali kulijima. Danas se kaže:

— Kuli će biti isplaćeni, a Šerpe nastavljaju usponom.

U predproljeće nastaje vremensko razdoblje za vršenje planinarskih ekspedicija. Izabrao sam 13 dobrih Šerpa i s njima sam pošao u Katmandu, glavni grad Nepala. Tamo smo se sastali s našim sahibima.

Prije rata su ekspedicije Everestu prilazile uvijek sa sjevera, iz Tibeta. Poslije rata su sve ekspedicije, pa tako i ova švicarska, prilazile Everestu sa juga — iz Nepala.

Član švicarske ekspedicije bio je i Raymond Lambert, jedan od najpoznatijih švicarskih alpskih vodiča. On je postao moj penjački drug i moj najbolji prijatelj. Švicarci su se sa Šerpama ubrzo sprijateljili, a nama su odmah postali draži od svih ostalih stranaca. Osobito drag nam je bio Lambert. On je bio naročito prijazen i veselo. Jednom smo se odmarali u manastiru Tjangboche u visini od 3700 m. Svećenici, Lame, su nas poslužili čajem. Njihov čaj se priređuje s mnogo užeglog maslaca od jāka, koji je jako zasoljen. Nisam nikad video da bi koji bijelac mogao popiti mnogo tako priređenog čaja. Sahibi su i sada srknuli jedan gutljaj, pa još jedan, a na njima se je vidjelo da se prisiljavaju samo da ne uvrijeme Lame. Lambert je međutim odmah ispio svoj čaj, onda se nasmijao, uzeo od ostalih Švicaraca njihove šolje, te njihove čajeve također ispio.

Dne 22. travnja smo postavili polazni kamp na glečeru Kumbu, u visini od 5050 m. Pred nama, na sjevernoj strani, glečer je dopirao do jedne velike stijene od leda i snijega. Preko nje vodio je prijevoj Lhola u Tibet. Tamo se divlja masa leda rušila na glečer. Ona je ispunila cijelu udubinu sedla između Everestu i Nuptse-a. Ta divlja masa leda i snijega bila je duga 5 km. Prethodne godine su ovde bili Englezi. Oni su pošli preko te ledene mase, ali su zapeli. Sada smo mi morali da ju predemo.

To je predjel bijele divljine po kojem sve ide teško i vrlo polagano. Osim toga sa svih strana vreba opasnost, svagdje strše ledene kule i tornjevi, koji se svakog časa mogu srušiti i pokopati nas. A ispod snijega se svagdje nalaze duboke glečerske pukotine, u koje smo mogli lako upasti.

Uspinjali smo se s mukom i naporom. Na visini smo doprli do jedne takve pukotine. Englezi ju prošle godine nisu prešli, te su se morali povratiti. Pukotina je uistinu strašna. Preširoka je, a da bi se mogla preskočiti, a tako je duboka da joj se ne vidi dno. Proteže se poprijeko preko cijele mase izlomljenog leda.

Švicarci su pretražili njen rub i ispitali svaki metar ruba. Onda su došli na pomisao da jednog od njih na užetu spuste u samu pukotinu i zanjišu tako, da se dočepa druge strane. Vezali su na uže jednog mlađića, spustili ga i zanjihali. On se je prebacio na drugu stranu, ali nije našao uporište jer je led bio gladak. Poslije nekoliko ponovljenih uzaludnih pokušaja, morac je odustati.

Konačno su Švicarci ipak našli mjesto na kojem će možda uspjeti. To je bila mala platforma u ledu, koja je bila smještena kojih 20 metara ispod ruba pukotine. Hrabi mladi Švicarac poduzeo je novi pokušaj. Vezali su ga i spustili na platformu. Napornim radom se je dočepao druge strane i mučno izvršio uspon.

To je bio opasan pothvat. I vrlo naporan s obzirom na veliku visinu. Mlađić je na drugoj strani ležao u snijegu potpuno iscrpljen. Bio je sav zasopljen te se je borio da dođe do daha. Konačno se je malo oporavio, pa je sve bilo u redu. Čim se je jedan nalazio na drugoj strani, mogli su svi prijeći preko. Pričvrstili smo uže između njega i nas i izgradili most od užeta. Ljudi i tereti su se već za kratko vrijeme nalazili s onu stranu pukotine. To je bila velika pobjeda. Mi smo bili prvi ljudi koji su stupili u predjel zapadnog bazena. Švicarci ga nazivaju dolinom šutnjne.

Brzo smo postavili kamp III u visini od skoro 6000 m. Zrak je u toj visini vrlo rijedak. To je osobito osjećalo nekoliko Švicaraca. Kad smo jednom prilikom sjedili u krugu i o tome govorili, rekao je jedan:

— Bez brige, čovjek se na to privikne. Najprije se svi loše osjećaju, pa i Šerpe. Drugi Švicarac upro je prstom u mene i rekao:

— Samo se ovaj ne osjeća loše.

Jedan drugi je na to odgovorio:

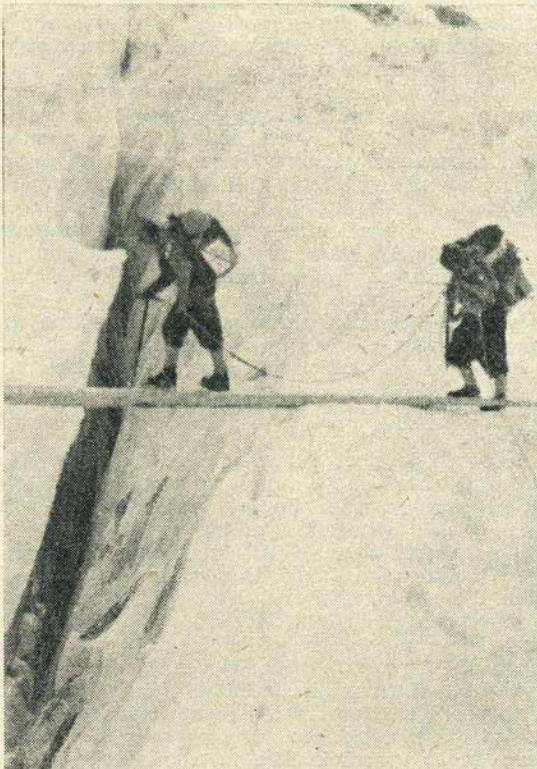
— Ah, taj! Taj ima trostruka pluća. Što se nalazi na većoj visini, bolje se osjeća.

Svi su se tome nasmijali, a i ja s njima. Ali to je istina. Mislim da sam stvoren za više nadmorske visine nego ostali ljudi. Ravnomjerни korak mi je valjda prirođen. U planinama nikada ne klonem. Liječnici kažu da moje srce vrlo polagano kuca. U visinama — tu se osjećam kod kuće.

Mučno smo se uspinjali uz stranu zapadnog bazena. Uspinjali smo se tri tjedna. Postavili smo kamp V. u visini od 6900 m. Do Južnog vrha nam je bilo preostalo još 900 m visinske razlike. Tko hoće izvršiti uspon na vrh, mora prijeći preko Južnog vrha. Mi smo se uspinjali na nj. Četiri čovjeka u dvije grupe trebali su da nastave usponom. Dva Švicarca u jednom navezu, a Lambert i ja u drugom.

Poznajem mnoge predjele divljine i pustoši. Ali niti jedan nije takav kao Južni vrh. Smješten je na visini od 7880 m između Everesta i Lhotse-a.

Bilo nam je vrlo hladno. Svugdje samo stijene i led, a bura je stalno puhalo. Nalazili smo se vrlo visoko. Najviši vrh kojeg je čovjek osvojio, nalazi se približno u toj visini. Ali greben vrha Everesta se nalazio još visoko iznad nas. Bio je tako visok, da nam je izgledao kao posebna planina.

Prijelaz ledenjačke pukotine

Noć je. Ležao sam sa Lambertom u šatoru. Međusobno smo se grijali. Zrak je bio leden, a napolju je zavijala bura. Ustali smo rano u jutro. Na jednom navezu su bila dva Švicarska, a na drugom Lambert i ja. Uspinjali smo se na južni greben preko strmog snježnog prevjesa. Dalje smo se uspinjali uz greben. Sve je to trajalo jako dugo, sate i sate. Vrijeme je bilo vedro, a planina nas je od bure zaštićivala. Napredovali smo vrlo polako. Hrane smo imali za svega jedan dan, boce s kisikom bile su malene, a cilj još jako daleko.

Toga dana smo napredovali do visine od 8400 m, na kojoj smo zastali. Naši prijatelji su stizavali odozgo za nama. Mi smo odlučili da oni svoju zalihu hrane podijele s nama i da se vratre natrag. Lambert i ja smo ostali sami. Ako u jutro bude vrijeme povoljno, poći ćemo na vrh.

Uskoro smo naše drugove vidjeli u dubini samo kao male crne točkice. A onda su i te točkice nestale.

Nismo mogli zaspati. To uostalom nismo niti htjeli. Mirno ležati bez zaštitne vreće za spavanje znaciilo bi smrznuti se. Udarali smo jedan po drugom, trljali smo se i opet udarali. Sati su prolazili vrlo polako. Konačno se je u šatoru pojavila siva svjetlost dana. Bili smo od hladnoće ukočeni. Pužući smo izmijeljili iz šatora. Lambert me je pogledao. Pokazao je palcem na vrh i namignuo mi. Ja sam se nasmiješio i klimnuo glavom.

Činilo nam se je kao da je trajalo satima dok smo s našim ukočenim prstima na cipele pričvrstili dereze. Konačno smo se nalazili na grebenu. Sada smo se opet uspinjali. Napredovali smo vrlo polako. Tri koraka, pa odmor. Dva koraka, pa odmor. Jedan korak, pa odmor. Poslije četiri sata se je vrijeme pogoršalo. Spustila se je magla s mnogo vjetra i snijega. A mi smo bili umorni, vrlo umorni. Puzali smo na rukama i nogama.

Konačno smo se zaustavili. Lambert je stajao pogubljen da se zaštiti od vjetra. Znao sam da premišlja. I ja sam želio premišljati. Ali to je bilo još teže od disanja. Pogledao sam dolje: možda smo bili kojih 200 metara iznad mjesta na kojem smo se nalazili prije pet sati. Pogledao sam gore. Južni vrh se je uzdizao dobrih 150 metara iznad nas. A to nije bio pravi vrh, nego tek južni. A iznad njega...

U najtežim časovima treba znati što da činimo. O da, mi smo mogli nastaviti usponom. Možda smo mogli stići i do vrha. Možda? Ali natrag se sigurno ne bismo više povratili. Ja sam tada znao, ako nastavimo usponom, zaglavit ćemo...

Nalazili smo se na visini od 8610 m, bili smo bliži vrhu nego što je bio ikoji čovjek prije nas. Ali naše snage su bile iscrpljene. Dali smo sve od sebe, ali to nije bilo dovoljno. Bez jedne riječi smo stoga okrenuli na povratak. Spustili smo se šuteći niz dugi greben. Prošli smo kraj visokog kampa od prošle noći, spustili se niz snježni prevjes polako, polako na niže.

Bio je to uzaludan veliki napor. Ali sam stekao jednog dobrog prijatelja.

Svake godine planinari razmišljaju o pokušaju uspona na Everest u jesen. Švicarci su 1952. takav pokušaj uistinu izvršili. Oni su htjeli izvršiti drugi pokušaj uspona ali nisu mogli čekati do proljeća, jer je za proljeće 1953. jedna engleska ekspedicija na Everest već bila dobila pristanak Vlade Nepala. Stoga su Švicarci u jesen iste godine izvršili još jedan pokušaj uspona. Za Lamberta i mene taj je pokušaj značio novu nadu.

Naš početni kamp bio je opet postavljen na ledenjak Kumbu. Opet smo se uspinjali, ali sada poslije ljeta sve je bilo sasvim drukčije. Morali smo pronalaziti druge staze uspona, no sada to nije bilo tako teško, jer smo imali iskustva i bili smo dobro opremljeni protiv glečerskih pukotina. Nosili smo u visinu balvane i građevno drvo te smo gradili most. Nosili smo jedne dugačke drvene ljestve te smo ih postavili preko velike pukotine. Bilo nam je sad mnogo lakše.

Ispočetka je sve išlo dobro. Ali na visini od 760 metara ispod naše najviše točke iz proljeća pogoršalo se je vrijeme, te je nastala hladnoća od — 34 stupnjeva sa jakom burom, koja se je na mahove pojačala do brzine vjetra od 95 km na sat. Opet je priroda pobijedila. Preostalo nam je samo jedno: Vratiti se!

Kada smo se vratili u Katmandu, slavili su nas kao pobednike Everesta, iako zapravo nismo ništa postigli. Kralj mi je podijelio odlikovanje »Nepal Pratap Bardhak«. To je visoko odlikovanje. Međutim, ja sam bio bolestan. Jedva sam znao šta se dešava, jer sam bio u groznici. Bila je to malarija, pojačana sa potpunom iscrpljenošću. Dvije velike ekspedicije u toku jedne godine, to je bilo previše. Švicarci su ovog puta ponovno dokazali da su odlični drugovi: Oni su me avionom otpremili u bolnicu, gdje sam ostao tri tjedna, sve dok se nisam potpuno oporavio.

Nastala je godina 1953. Cijeli svijet je znao za dvije ekspedicije Švicaraca. Dobivao sam mnoga pisma iz raznih zemalja. Jednim pismom sam dobio poziv da u engleskoj ekspediciji na Everest sudjelujem u svojstvu sirdara. Vođa je bio pukovnik Hunt. On je sa sobom vodio najbolje engleske planinare. Dvojica sa Novog Zelanda, a jedan od njih je Edmund Hillary, koji je bio poznat sa ekspedicije rekognosciranja 1951., kao i sa ekspedicije na Čo Oju 1952.

Da li da prihvatom poziv? Nisam znao. Sjećao sam se mnogih prepirkki za engleskih ekspedicija radi plaćanja nosača i bakšiša. Ja sam to spomenuo sekretaru kluba Himalaja. On mi je rekao:

— Upravo za to je važno da baš Ti podeš, Tensing. Nitko drugi ne zna s ljudima tako dobro ophoditi kao Ti. Onda ne će biti prepirkki.

Ja sam mu odgovorio da ću razmisli i uskoro se odlučiti. Jer, postojao je još jedan problem. Ja sam poznavao Engleze s mnogih ekspedicija. Njih sam po-

znavao bolje od svih drugih stranaca. S njima sam se sporazumijevao na njihovom jeziku, izlazio s njima dobro na kraj, a neki su bili moji prijatelji. Ali Englezi su hladni. Oni su uvijek držali odstojanje i povlačili osjetljivu granicu između sahiba i nosača. Da, to je problem, o kojem sam premišljao. Ali, da li je to uopće bilo tako važno? Kako ću se osjećati ako Englezi osvoje Everest, a ja ne ću u toj pobjedi sudjelovati?

Ja sam o svemu toliko razmišljao da sam jedva mogao spavati. A jednog dana sam odlučio: »Ja idem s njima.« Saopćio sam im odluku, a sebi sam govorio: »Moraš sudjelovati, ne možeš drugačije.«

Pristati na sudjelovanje u jednoj ekspediciji je jedno, a drugo je šta ću reći svojoj ženi. Ona mi je odgovorila:

— Ne, ti si previše slab. Ne, ti ćeš se opet razboliti. Ne, ti ćeš možda pasti s ledene stijene i usmrтiti se. Ne, ti si previše odvažan.

Ja sam joj govorio:

— Oni me plaćaju za planinarenje, a ne za igru. Ja moram činiti ono za što me plaćaju.

— Ti ne misliš na mene, — rekla je ona. — Ti ne misliš na svoju djecu. Šta će biti iz nas ako se unesrećiš?

Ja sam joj rekao:

— Ipak, ženo, mislim ja na to. Ali to je moj posao, to je moj život. Ti se brineš za kuću, a ja se u to ne upličem. Ja se brinem za Everest, pa se ti nemoj u to upiliti. Ako trebam umrijeti, onda radije umirem na Everestu nego kod kuće.

Ona je uvidjela da je to moja volja, pa je rekla: — Dobro.

Pomagao sam kod izbora Šerpa. Dvadeset ljudi. Bila je to dobra momčad. Većina ih je poznavala Everest sa ekspedicija Švicaraca, ili sa ekspedicije rekognosiranja 1951.

Opet sam bio sirdar, sa punom odgovornošću jednog sirdara. Uskoro sam međutim opet bio i planinar, a onda je za mene nastao dvostruki rad. Poznavao sam to sa švicarske ekspedicije. Onda sam se od toga razbolio. Ali tako to mora biti. Izvršiti uspon na Everest — za to sam spreman učiniti sve.

Prije svake velike ekspedicije obavljao sam vježbe za postizavanje kondicije. Svako jutro sam rano ustajao, stavljao u svoju naprtnjaču mnogo kamenja te poduzimao duge marševe u planine: uzbrdo — nizbrdo, uzbrdo — nizbrdo. Prestao sam pušiti i piti, i nisam zalazio k prijateljima, a cijelo vrijeme sam razmišljao, planirao i predočavao si kako će se odvijati moj sedmi pokušaj uspona. Stalno sam si govorio:

— Ovaj put moraš uspjeti, već si 39 godina star. Moraš to izvršiti — ili gore umrijeti.

Dne 1. marta pošli smo iz Dardželinga. Jedan prijatelj mi je dao malu indijsku zastavu: »Za određeno mjesto!« A moja mala kćи Nima mi je dala malo krede u boji iz svoje školske torbe, također »za određeno mjesto«.

— Da, — mislio sam si, — ako izvršim uspon na vrh, staviti ću ih tamo.

Englez su dali privolu da ću smjeti izvršiti pokušaj uspona na vrh, ako budem u dobroj kondiciji. U bazi kampa su me pregledali njihovi liječnici. Oni su rekli:

— Ni jedan nije u tako dobroj kondiciji kao Tensing. Stoga me je pukovnik Hunt postavio u grupu za osvajanje vrha. Bila su to dva naveza: Dr. Charles Evans i Tom Bourdillon, te Edmund Hillary i ja.

Odsada sam uvijek išao sa Hillary-em. On je vrlo dobar planinar, jer je mnogo trenirao na ledenu vrhovima Novog Zelanda. Osim toga, on je čovjek akcije. Takav, koji ne govori mnogo. Bili smo dobar, pouzdan navez.

Opisat ću jedan primjer naše suradnje: Silaz niz »ledeni vodopad«. Bili smo u navezu, a Hillary se nalazio ispred mene. Provlačili smo se između ledeni tornjeva i kula. Odjednom, snijeg je ispod njega popustio, a on je pao u pukotinu. Uzviknuo je:

— Tensing! Tensing!

Uže medu nama je bilo kratko. Ali ja sam bio spreman, zabio sam cepin u snijeg i bacio se pokraj njega u snijeg. Hillary je pao kojih pet metara u dubinu. Onda sam ga zadržao. Polako sam ga izvlačio u visinu. Moje rukavice su bile razderane i oguljene.

Zahvalan, on je rekao:

— Šabaš, Tensing! Dobro izvršeno!

Dolje u kampu je izjavio:

— Bez Tensinga ne bih više bio ovdje.

To je bila lijepa pohvala. Međutim, ovo što sam ispričao nije od naročitog značenja. Planinarenje znači međusobno pomaganje.

Još se nije rodio čovjek kome planinski vrh kao Everest ne čini poteškoća. Stalno prijeti iscrpljenje i smrzavanje. Stalno se treba boriti za zrak. Strašna žđ natjerava čovjeka da jede snijeg i piće snježnu vodu, a žđ se ipak ne utažuje. Nastaju bolovi u glavi, u vratu, čovjeka hvata mučnina, gubi tek. U velikoj visini se ne može spavati. Naši Englezi su uzimali praške za spavanje.

U tom pogledu je meni bilo mnogo bolje. Imam, kako kažu, treća pluća. A da mi bude toplo, stalno sam nešto radio. Brinuo sam se oko opreme i oko šatora, prekuhavao snijeg u vodu za piće. Kad nisam znao šta da radim, onda sam udarao rukama i nogama o led i kamenje. Činio sam sve da ostanem u kondiciji i da krv održim u normalnoj cirkulaciji, te da izbjegnem visinsku bolest. Možda za to nisam trpio od glavobolje i nisam trebao uzimati praške za spavanje.

Utoku prvih tjedana sam s Hillary-em nosio lagane terete od baze kampa do zapadnog bazena. Nadzirali smo Šerpe i pomagali novajlijama na strmim usponima na »ledenom vodopadu«. Drugi navezi su već dalje napredovali, sahibi zajedno sa Šerpama. Napreduvali su stazom uspona Švicarske jesenske ekspedicije i uspeli se uz padinu Lhotse-a. Postavili su kamp podno južnog grebena. Dne 20. maja uspinjali su se na Južni vrh.

U kampu IV smo pod snijegom našli još mnogo namirnica i opreme, koje su ostavili Švicarci. Svagdje na planini nailazili smo na predmete Švicara i koristili se njima. Počam od ogrjevnog drveta u kampu, pa sve do napola ispraznjenih boca s kisikom blizu vrha.

Konačno je nastupila faza borbe za osvajanje vrha. Prema našem planu najprije su Bourdillon i Evans pošli na Južni vrh. Pomoći navezi su im bili pukovnik Hunt sa Šerpama. Slijedećeg dana trebali su da poduzmu pokušaj uspona na sam vrh. Istovremeno smo se i mi uspinjali, Hillary i ja, a kao pomoći su nam bili dodijeljeni Georg Lowe i Alfred Gregory sa osam najboljih Šerpa. E, naši Šerpe! Za ove ekspedicije se je 17 Šerpa uspelo pod Južni vrh, neki dapače i dva puta. Svaki od njih je nosio u prosjeku po 15 kg. A sve to je bilo izvršeno bez kisika!

Bourdillon i Evans trebali su se iz kampa VIII uspeti preko Južnog vrha u visinu dokle god mogu doprijeti, možda čak i na sam vrh. Ali to je bilo tisuću metara visinske razlike, a na tom putu nije bilo kampa. Do vrha i natrag u toku istog dana — to je mnogo. »Možda će im to uspijeti«, razmišljao sam. »Nitko to ne može znati.« Ali pukovnik Hunt je odmah bio rekao da je to uspon u cilju rekognosciranja.

Ako se oni budu morali vratiti, onda smo mi bili na redu, Hillary i ja. Dobili smo još jedan kamp, broj IX. Trebalо ga je postaviti vrlo visoko, sasvim visoko na grebenu planine. Toliko visoko koliko se mogu u visinu dopremiti tereti. Iz tog kampa ćemo mi izvršiti pokušaj uspona. To je bila prednost za naš navez.

Dne 23. maja pošla je grupa Bourdillon-Evans. Uspinjala se je uz zapadni obronak. Slijedećeg dana smo pošli mi.

Noć smo proveli u kampu VIII. Tamo se je nalazio samo jedan čovjek, Šerpa imenom Balu (medvjed). On je pripadao navezu pukovnika Hunta, ali je tog jutra bio bolestan, pa nije mogao dalje. Hunt je sa svojim Šerpama pošao dalje, a svaki 'si je na leđa natovario kolikogod je mogao nositi. To nam je rekao Balu.

Ubrzo smo se uspeli na južni greben te smo vidjeli pukovnika Hunta s njegovim Šerrom Da Namgjal-om. Oni su silazili niz smježni prevjes sa jugoistočnog grebena. Bili su vrlo umorni, a pukovnik se je iscrpljen spustio na zemlju i tako ležao nekoliko minuta. Ja sam mu dao vrući napitak limunovog soka te sam mu pomogao do šatora. Kada se je malo oporavio, ispričao nam je:

— Mi smo gore sve spremili za Vaš kamp IX u visini od 8340 m, gdje ćete naći i naše boce kisika.

Oni su se vratili bez kisika. Stoga su bili tako bolesni...

Bilo je vrlo hladno i pusto. Čekali smo Bourdillona i Evansa. Čekali i pogledavali gore. U to smo opazili dvije osobe kako silaze niz snježni prevjes. Ja sam odmah znao da nisu uspjeli. Bilo je rano popodne, prerano a da bi već mogli biti na povratku s vrha planine. Potrcali smo im u susret. Bili su iscrpljeni te su jedva

mogli govoriti i kretati se. Ne, oni nisu bili na vrhu, nego samo na Južnom vrhu. »Na Južnom vrhu«, mislio sam si, »to je mnogo. To je najviša visina na koju su se ljudi uspeli.« Dalje nisu mogli, rekli su nam.

Kasnije, kada su se malo oporavili, pitali smo ih o svemu. Mi smo trebali sve znati. Bili su bolesni od iscrpljenosti, ali su nam rekli sve što su znali. Dавали su nam savjete, i to korisne savjete. Ja sam si mislio: »Jest, tako je to u planinama, tako planine čine čovjeka velikim. Hillary i ja možemo poduzeti uspon na vrh Everesta, jer nam u tome drugi pomažu i žrtvuju se za nas.«

Te noći nas je u kampu ispod grebena bilo deset ljudi. Ležali smo u tri šatora, stisnuti jedan uz drugoga. Hillary i ja smo trebali krenuti sutradan rano u jutro. Na grebenu je još uvijek puhalo jaki vjetar. Te noći je vjetar postao jači, a u zoru je zavijao kao stotinu tigrova. Ne, mi nismo mogli poći. Morali smo čekati i nadati se. Možda će se bura stišati.

Tensing i Hillary

Sati su polako prolazili. Cijeli dan smo ležali u šatorima. Pazili smo da nam bude toplo, pili smo mnogo čaja, kave, juhe i soka od limuna. Često sam izlazio iz šatora, stajao na buri i gledao prema vrhu.

Slijedeće noći vrijeme je bilo još gore. Ležao sam i slušao kako zavija bura. »Jednom mora prestati«, mislio sam. »Mora. Ja sam sedmi put na Everestu. Volim Everest, ali sedam puta — to je dosta. Ovaj put moramo izvršiti uspon. Ovaj put moramo izvršiti uspon.«

Prethodnog dana, 28. maja, prošla je godina dana od kada smo Lambert i ja izvršili ponovni pokušaj uspona, te smo se mučno uspinjali od kampa na greben, doklegod smo mogli. Sad smo se nalazili niže za jedan dan napora, i jedan dan kasnije. I k tome jednu godinu.

Svitalo je. Bura je još uvijek puhalo. Oko osam sati međutim, jedva se je sjećao mali vjetrić. Hillary me je pogledao, a i ja njega. Klimnuo je glavom:
— Da, mi ćemo pokušati.

Nešto prije 9 sati krenuli su ostali, Lowe, Gregory i Šerpa Ang Njima. Svaki je nosio više od 18 kg, a k tome još kisik. Jedan sat kasnije krenuli smo i mi, Hillary i ja. Svaki od nas nosio je 23 kg tereta. Naš plan bio je da pomoćna grupa izvrši teške predradnje, koje iziskuju i mnogo vremena, kao i da sijeće stepenice. Onda ćemo nas dvojica moći brže napredovati i ne ćemo biti tako umorni.

Prešli smo greben. Stijene i led, same stijene i led. Uspinjali smo se uz snježni prevjes. Slijedili smo dugim žlijebom, koji vodi na jugoistočni greben. Plan je bio dobar. Nailazili smo na gotove stepenice, uspon nam je bio olakšan, te smo brže napredovali. Na grebenu smo sustigli ostalu trojicu. Bilo je podne. Dalje smo se uspinjali zajedno.

Stigli smo na najvišu točku uspona pukovnika Hunta. U snijegu nam je ostavio šator, hranu i boce s kisikom. Sve to smo stavili na svoja leđa. Sada je svaki od nas nosio po 27 kg. Nastavili smo sa usponom.

Greben je postajao strmiji. Naš korak je bio vrlo polagan. Stijena je bila pokopana duboko pod snijegom. Sve je bilo zaledeno te smo morali sjeći stepenice. To je za nas izvršio Lowe, koji je išao naprijed. U dva sata smo svi bili jako umorni te smo za kamp izabrali jedno zaštićeno mjesto u stijeni.

Naši drugovi su se od nas oprostili te se spustili niz greben. Ostali smo sami, Hillary i ja. Nalazili smo se u visini od 8500 metara. To je bio prvi bivak u tolikoj visini. Radili smo sve do mraka. Mjesto je za postavljanje šatora bilo previše strmo. Stoga smo počeli sjeći tlo, ali smo konačno ipak šator postavili na dvjema površinama raznih visina. Jedan dio površine bio je za 30 cm viši od drugoga. U međuvremenu se je sva oprema bila zamrznula. To je bio težak posao. Sve je bilo teško uraditi i trajalo je mnogo dulje nego inače dolje u nizini. Konačno je šator bio postavljen, pa smo se uvukli u njega. Nije ni bilo tako loše.

Razgovarali smo o sutrašnjem danu i o tome kako kāimo izvršiti uspon. Udisali smo mali dio kisika, koji je bio određen za noć. Pokušavali smo da spavamo. Imali smo doduše pokrivače od pahuljica, ali svejedno smo ostavili na sebi odijela. Ja nisam skinuo niti moje švicarske čizme od kože divljači. Drugi skidaju po noći čizme, jer smatraju da bez njih krv bolje cirkulira. I Hillary je skinuo soje čizme, te ih je postavio pokraj svoje vreće za spavanje.

Sati su polako prolazili. Ležao sam u stanju između polusna i budnosti, a kada sam bio budan, onda sam prisluškivao. Oko ponoći nisam više čuo da puše vjetar.

U pola četiri smo bili na nogama... 29. maj. Kuhao sam snježnu vodu, priredio kavu i topli napitak od limunovog soka. Jeli smo. Vjetar se sasvim stišao. Kad smo otkrili šatorsko okno, vidjeli smo napolju radanje jutra. Sve je bilo mirno. U duši sam molio da nam Čomolungma bude milostiva.

Međutim, dan nije dobro započeo. Hillary-eve čizme bile su zamrzнуте — dvije crne gromade leda. Držali smo ih jedan sat iznad peći, gnječili ih i rastezali. Koža se je pržila, a u šatoru je smrdilo. Bilo nam je ponestalo zraka od izvršenog napora. Toliko smo se bili usopili kao da se već uspinjemo na vrh.

Imao sam na sebi čarape koje mi je isplela moja žena, Ang Lamu. Na to sam bio vrlo ponosan. A isto tako sam bio vrlo ponosan i na šal od Lamberta. On mi ga je bio poklonio prilikom ekspedicije u jesen, pa je tom prilikom rekao:

— Uzmi ga, možda ćeš ga jednom trebati.

U pola sedam smo ispuzli iz šatora. Bilo je još uvijek vedro i bez vjetra. Obukli smo po tri para rukavica: jedan par svilenih, preko njih jedne vunene, a najgornje od nepropusnog materijala. Na naše cipele smo pričvrstili dereze, a na leđa stavili boce sa kisikom. Bile su teške 18 kg. Oko mog cepina sam čvrsto namotao četiri zastave: Ujedinjenih nacija, Engleske, Nepala i Indije. U mom džepu se nalazio komadić krede u boji, koji mi je dala moja kći.

Hillary-eve čizme su još uvijek bile ukočene. Noge su mu stoga bile hladne, pa ne je zamolio da budem prvi u navezu. Uspinjali smo se na jugoistočni greben, te uz greben, jer smo znali da vodi na Južni vrh. Uskoro se je Hillary sa svojim nogama bolje osjećao te smo izmijenili naš poredak u navezu. Poslije nekog vremena smo se opet izmijenili, pa kasnije opet. Tako smo dijelili napor, jer tko je prvi u navezu, taj ima težak posao. Ispituje svaki korak, siječe i udara.

Neposredno pred Južnim vrhom greben se proširio i postao strm. A onda smo došli da jedne bijele stijene. Uspinjali smo se skoro okomito, a snijeg nije bio čvrst. Klizio je, a mi s njime, pa mi se je činilo kao da ćemo se klizati sve do podnožja planine. To je bilo najgore mjesto na cijeloj stazi uspona. Kad god na to pomislim, podiže mi se kosa.

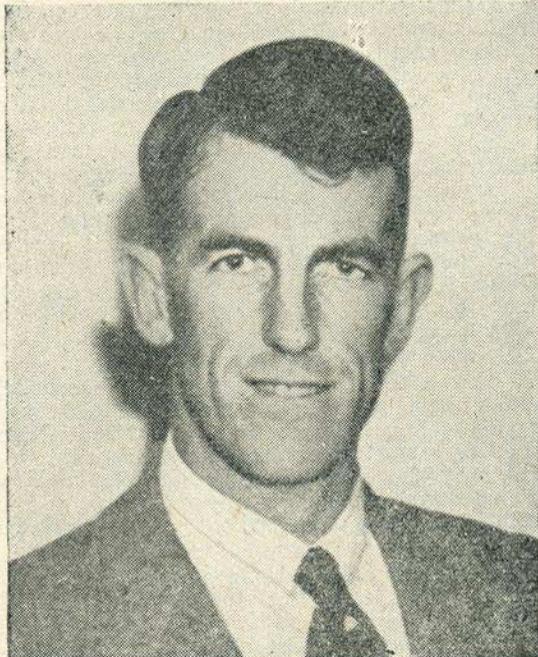
Konačno smo ipak bili na vrhu stijene. A u devet sati smo stigli na Južni vrh, gdje smo se 10 minuta odmarali. Gledali smo u vis da vidimo šta nas još očekuje. Nije više bilo daleko, svega oko 90 metara grebena. Ali greben je bio vrlo uzak i vrlo strm. Lijevo se je nalazio ponor dubine oko 2500 m, koji se je rušio prema

zapadnom bazenu. Desno se je nalazio drugi ponor dubine oko 3000 m, koji je svršavao na glečeru Kangčung. A desno je nad ponorom visio snježni prevjes.

Polako smo se uspinjali, vrlo polako. Opet smo našli na veliku zapreku, možda posljednju. To je bila stijena koja se je na grebenu okomito uzdizala te nam presekla put. Postojala je samo jedna mogućnost: tu se je nalazila neka vrsta kamina, ovi kojeg je jednu stranu činila stijena, a drugu snježni prevjes.

Hillary je sada bio prvi u navezu. Povlačio se je polako u visinu, oprezno i sasvim polako. Moraо se je odupirati o snježni prevjes. Ja sam stajao na podnožju i osiguravao uže kolikogod sam mogao. Opasnost je bila velika, jer je prevjes mogao svaki čas da se otkine. Međutim, sve je prošlo dobro. Kada je stigao na gornju platformu, pružio mi je uže te sam se i ja uspeo.

Sad smo se morali odmoriti. Uzeli smo malo kisika i udisali ga polako. Pogleđavao sam gore. Vrh je bio vrlo blizu, a ja sam bio vrlo uzrujan i veseo. Srce mi je radosno lupalo.

Edmund Hillary

Trideset metara pred vrhom nalazili smo se na goloj stijeni. Nigdje se ne nalazi gola stijena u takvoj visini kao ovdje. Uzeo sam dva mala kamenčića i stavio ih u džep. Htio sam da ih ponesem u svijet, tamo dolje.

Greben je skretao u desno. Sad su pred nama uskrsnule snježne izbočine slične grbama. Uspinjali smo se preko jedne, pa preko druge. Uspeli smo se i preko treće. Svaki put sam pomislio. »Da li sad dolazi zadnja?« A onda smo se našli na jednom mjestu sa kojeg smo preko slijedeće uzvisine vidjeli nebo, a dolje su ležale duboke doline i smede ravnice. To je bila druga strana planine. Mi smo gledali u Tibet... .

Pred nama se je nalazila još jedna izbočina — posljednja.

Moram sada dugo da razmišljam šta će reći. Hillary i ja — da, mi smo izvršili uspon na Everest. Kasnije, dole u Nepalu, bile su prepričavane kojekakve besmislice o tome tko je od nas dvojice bio prvi. Da prekinemo ove besmislice, mi smo potpisali zajedničku izjavu, u kojoj стоји: »Mi smo stigli na vrh skoro zajedno.« Ali ljudi su i dalje zapitkivali što znači riječ »skoro«.

Planinari znaju da su ovakva pitanja besmislena. Oni znaju: dva su čovjeka u navezu, dakle su zajedno. Više nema šta da se kaže. Ali ostali ljudi to ne razumiju. Ja sam vrlo žalostan što to moram kazati, ali u Nepalu i u Indiji su mi prišli mnogi ljudi koji su me pokušali nagovoriti na to da izjavim da sam stigao na vrh prije Hillary-a. A svagdje na svijetu su me ljudi pitali:

»Tko je bio prvi? Tko je bio prvi?«

Neposredno prije vrha smo se obojica zaustavili. Pogledali smo gore, a onda smo nastavili usponom. Uže je deset metara duljine, ali je dobar dio užeta bio namotan. Zadnji dio puta uspeli smo se sasvim polako i jednomjerno. Stali smo na vrh. Hillary se je nalazio za jedan korak ispred mene. Ako je to sramota za mene što sam na vrh stigao jedan korak iza njega, e, onda moram trpitи ovu sramotu.

Stajali smo na Everestu i radili ono što rade svi planinari u takvima slučajevima. Krepko smo se rukovali. Ali za Everest to nije bilo dosta. Od veselja smo mahali rukama i medusobno se grlili. Krepko smo tapšali jedan drugog po ledima. Toliko smo se bili uzbudili da nam je uslijed ovog tapšanja i gibanja usprkos bocama kisika ponestalo zraka. Onda smo se malo primirili i gledali naokolo. Bio je jedanaest sati i trideset minuta. Vrijeme je bilo sunčano. Nebo je bilo tamno plave boje, ali tako tamne kakovu nisam nikada vido. Sa Tibetanske strane je duvao mali vjetrić.

Svuda oko nas se je prostiralo golem područje Himalaje. Pogledavali smo na blje smještene planinske vrhove: Lhotse, Nuptse, Makalu. Na njih smo gledali odozgo. A to su planinski divovi. Daleko ispod njihove visine — sve same planine. To je najviše planinsko područje na svijetu, a nama je u tom času izgledalo tako sićušno jer se je prostiralo duboko ispod nas. To je bio prizor, kakav se ne vidi. Krasan, ali ujedno i strašan. Međutim, ja nisam osjećao straha. Previše volim planine, a osobito Everest. Cijelog svog života sam čekao na taj trenutak. Sada je bio moj san ostvaren. Za mene moja planina nije bila samo mrtvo stijenje i mrtva priroda. Za mene je planina živjela. Meni je bila topla i prijazna.

Isključili smo kisik. Kada se čovjek ne napreže nije mu u tolikoj mjeri potreban. Niti na najvišem vrhu svijeta. Strugali smo led sa zaledenih obrazina za kisik. Stavio sam jedan slatkiš u usta. Obrazine smo opet namjestili na lice, ali kisik još nismo uključili. To smo učinili tek pred odlazak.

Hillary je ispod svoje odjeće izvukao kameru, a ja sam odmotao četiri zastave s mog cepina, pa su lepršale na vjetriću. Hillary ih je snimio. Ja sam htio da njega slikam, ali je on odmahnuo glavom. Ne znam zašto nije htio. Snimio je mnogo snimaka, okolo, dolje, na sve strane. Međutim, ja sam još morao izvršiti nešto drugo. Izvadio sam iz torbe kutiju slatkiša i komadić olovke u boji, koju mi je dala moja kći Nima. Izgrebao sam u snijegu rupu i sve to stavio u nju. Hillary je gledao, a onda mi je dao mali križ, kojeg sam također položio u rupu. Bio ga je dobio od Hunta.

U mojoj domovini postoji običaj da se slatkišima daruje onaj, tko nam je bliz i drag. Everest mi je bliz i drag i ostat će sve dok živim. A u tom času mi je bio naročito bliz i drag.

Pokrio sam rupu sa snijegom i rekao:

— Tudži ke Čomolungma. (Ja sam zahvalan).

Već smo na vrhu bili oko 15 minuta. Bio je vrijeme za polazak. Prije toga smo još jednom pogledali naokolo. Ja sam Lambertov crveni šal svezao čvrsto oko vrata i rekao si: »Ako se opet vratiš, poslat ćeš mu ga.« (To sam kasnije i učinio.).

Pred silazak su me zahvatili čudni osjećaji. Bio sam zahvalan što mi je bilo dopušteno da se uspnem na Čomolungmu. Sada sam želio da uspijem živ sići dolje.

Sada smo obojica želili da čim prije siđemo. Ali, baš za to smo se spuštali vrlo polako i vrlo oprezno. Bili smo umorni. Opazio sam da nismo više bili tako pažljivi i budni, a niti sigurni. Planinari se često unesrećuju baš kod silaženja, jer su umorni i lakomisleni. Korak po korak spuštali smo se niz snježnu strminu. Većinom smo slijedili vlastitu stazu uspona.

U dva sata smo se nalazili u našem visokom kampu. Tu smo se odmorili. Nakon odmora smo nastavili polaganim silaženjem. Ugledali smo šatore na grebenu, a kraj njih crne točkice. Polako su šatori postajali veći, a tako i crne točkice. Naši drugovi su nam dolazili u susret. Ispred sviju je bio Georg Lowe. Zagrljio nas je i pružio nam vruću kavu. Svi su nam pomogli do kampa VIII. Postalo je hladno. Spustio se mrak. Tu smo prenoćili. Bili smo potpuno iscrpljeni, kao omamljeni.

Slijedećeg dana je vrijeme opet bilo dobro. Tri dana smo se već nalazili u velikoj visini, koja nas je veoma iscrpila i oslabila, ali za dugog silaženja s južnog grebena naša su srca bila ispunjena zadovoljstvom.

U kampovima VII, VI i V naišli smo na svega nekoliko ljudi. Tek u kampu IV smo naišli na glavninu grupe. Ljudi su izašli iz šatora i pošli nam u susret. Mi nismo ponašanjem odavali ništa. Međutim, oko 50 metara pred njima Lowe nije više mogao izdržati, pokazao je palcem prema visini, a drugom rukom je mahao cepinom. Onda je odjednom nastalo veliko uzbudjenje, toliko kao nikada otkad postoji Himalaja. Hunt je zagrljio Hillary-a i mene. Ja sam zagrljio Evansa. Svi smo se međusobno izgrlili. Hunt je opetovanjo pitao:

— Da li je istina? Da li je istina? On me je još jednom zagrljio i bio je vrlo veseo. Nitko u tom času ne bi mogao primijetiti neku razliku između Sahiba i Šerpe. U tom času smo svi bili planinari na jednoj planini, na našoj planini.

Slijedećeg dana smo se niz zapadni bazen i »ledeni vodopad« spustili u bazu kampa. Putem sam stalno pomicala na to, da sam odsada sloboden, oslobođen od Everesta.

U međuvremenu su se dogodile zadjevice koje su vrlo neugodne. Stanica »Indian Wireless News« je izdala lažnu obavijest. Tvrđila je da naš pokušaj uspona nije uspio. Međutim je ispravna obavijest o našem usponu bila poslata po engleskom ambasadoru i to šifrirano, kako to stranci kažu. Ambasador ju je otpremio u London, ali nije o tome nikome govorio. Mislim, da je bilo zamisljeno ovu vijest objaviti tek poslije krunisanja, a Kraljica Elisabeta ju je trebala prva saznavati. Za Engleze je ovaj momenat bio dobro izabran. Ali nije za mnoge na Istoku — uključivo Kralja Tribhubanas-a, u čijoj se zemlji nalazi Everest. Oni su za vijest saznali tek jedan dan kasnije — i to preko drugih izvora.

Ja o svemu tome nisam ništa znao. Mogao sam vijest odmah poslati po jednom Šerpi-tekliću u Katmandu, ali to nisam smatrao svojom brigom. Ja sam bio sirdar kod Engleza. Jeo sam njihovu sol, kako mi Šerpe kažemo. Stoga nisam poslao glasnika.

Prošli smo kroz Nepal. Svakoga dana se je skupljalo oko nas sve više ljudi, a uzbudjenje postajalo sve veće. Ljudi su vikali:

— Tensing sindabad! — što znači, »živio Tensing.«

Bili smo blizu Katmandu-a. Opet su nam pridolazili Nepalci. Oni su na svoju domovinu vrlo ponosni. Govorili su mi neka dadem izjavu da nisam Indijac, nego Nepalcak, kao i da sam na Everest stigao prije Hillary-a. Ja sam ih pitao:

— Kakove veze to ima sa planinarstvom, kakav sam ja zemljak, i kakva je vaša politika?«

Ali oni me nisu ostavili na miru. Odijelili su me od mojih drugova, vukli me na jednu stranu i gurali na drugu, kao igračku. Vršili su na mene pritisak sve dok nisam potpisao izjavu. Ne znam šta sam potpisao! Razumijem i govorim mnogo jezika, ali ne znam čitati ni pisati.

U Katmandu su mnoge od nas odveli u Kraljevu palaču, iako je na nama još bila prljava odjeća i obuća. Kralj Trubhubana nas je pozdravio te mi je podijelio svoje najviše odlikovanje »Nepali Tara« (»Zvijezda Nepala«). Hunt i Hillary su primili dva druga odlikovanja, koja nisu tako visoka.

Ipak, nikada ne ču zaboraviti kako su me dočekali Nepalci. Ne bih to zaboravio ni da poživim još stotinu godina. Oni su iz mene htjeli učiniti junaka. Nisu uopće mislili na Engleze i nisu s njima postupali kao sa gostima, koji zaslužuju počast. Oni su izvrstali sve činjenice te je na kraju sve izgledalo tako, kao da sam ja sam izvršio uspon.

Sve to i lude izjave koje sam morao potpisivati bez da sam znao što potpisujem, ispalio je po mene loše. Konačno je cijela stvar pukovniku Huntu dojadila, pa je učinio nekoliko omalovažavajućih primjedaba na moj račun, i rekao da nisam baš tako dobar planinar. To me je vrlo uvrijedilo, pa kada su došli novinari iz Nepala i Indije, rekao sam im mnogo toga, što mi je kasnije bilo žao.

Na sreću je stanje u našim dušama sasvim drukčije. Ni Englezi, a niti ja ne želimo da se naša velika pustolovina učini malom i prostačkom.

U privatnom avionu Kralja Tribhubanasa bio sam sa svojom porodicom odvezен u Kalkutu. Tu su bile još veće skupine ljudi, još veća uzbudjenja, a opet mnoga primanja. Isto tako i u Delhi-u. Pandit Nehru u čast priredio nam je prijem. Bio mi je kao otac. On mi je savjetovao da odmah odem u London, jer se mora učiniti sve kako bi se neugodni nesporazum izgladio. Odveo me je u svoju kuću,

otvorio svoje pretince i poklonio mi mnogo svoje odjeće, jer nisam imao skoro ništa. Osim toga mi je poklonio aktovku, pa sam si zamišljao, da nisam više siromašni Šerpa nego poslovan čovjek ili diplomat.

Proveo sam sa svojom ženom 16 prekrasnih dana u Londonu. Posjećivali smo kazališta, kina i trgovine; razgledali smo znamenite kuće i mesta. Ali vrhunac našeg posjeta je bio, kada smo u Buckinghamskoj palači bili predstavljeni Kraljici. Poslije jedne priredbe u vrtu palače, bili smo odvedeni u jednu veliku dvoranu. Tamo su bili sakupljeni svi članovi ekspedicije sa svojim porodicama, a Kraljica i Vojvoda su dijelili odlikovanja i kolajne.

Proveli smo nadalje dva tjedna u Švicarskoj kao gosti Zaklade za alpinska istraživanja. Bilo je velikih primanja, slavili smo ponovan susret sa našim priateljima te smo iskoristili priliku da vršimo uspone u čuvenim Alpama.

Kada je sve bilo prošlo i kada smo se vratili u Indiju, nadao sam se da će sada postati stari Tensing. Međutim, opet su bili priredivani dočeci, a svako malo su dolazili novinari i postavljali različita pitanja. Ja sam uvijek rado prolazio ulicama Dardželinga, ali sam sada moraoći rano u jutro, još prije nego bi zadano. Inače me je slijedio cijeli skup ljudi. Posjetiocu su mi dolazili u stan u svakog doba dana, dapače i po noći. Katkada su nasilno ušli kroz vrata, pa čak i kroz prozor. Dolazili su u ime organizacija ili poduzeća te su tražili da potpišem kakvu izjavu ili da pohvalim kakvu robu.

Nakon našeg uspjeha osnovala je Indijska Vlada Školu za planinarstvo u Dardželingu. To me je veselilo i ispunjavao ponosom, jer u Školi treba da se svim Indijcima ispriča kako je u planinama kao i da im se usaduje ljubav prema planinama. Ja sam bio postavljen za upravitelja škole. Bilo mi je prepusteno da odlučim šta će se u školi podučavati i na koji način će se učenici uvježbavati.

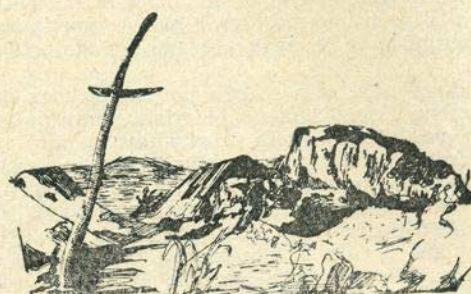
Za moje izjave i opise koji su u novinama bili objavljeni, primio sam mnogo novaca, a osim toga sam primio mnogo novčanih darova iz mnogih gradova i organizacija u Indiji, te sada više ne moramo živjeti u oskudici i siromaštvo. Mnogi moji prijatelji se tome vesele te su prema meni prijazni. Ali neki su ljudi zavidni. Oni dapače govore da je moja žena postala ohola i tašta, jer sada za vrijeme kiše nosi kišobran.

Sad imam malu kuću. Leži izvan Dardželinga, na jednom malom, strmom brežuljku, odakle vidim snijeg na Himalaji, a to je vrlo lijepo.

Nabavili smo lingafon. To mi je drag, jer sam u učenju jezika već mnogo napredovao. Nadam se da će jednog dana putovati i u Sjedinjene države Amerike. Ali bih isto rado još jednom posjetio Švicarsku i Englesku.

Od podnožja do vrha Everesta vrlo je dugačak put, ali je isto tako dugačak put od jednog kuli-a do čovjeka koji na svom kaputu nosi dva reda odlikovanja, i koga se avionom šalje tamo gdje je to potrebno. Na mojim sam putovanjima mnogo tada naučio, i to ne samo o zračnim linijama, o gradovima i zemljopisu. Naučio sam na primjer i to, da iako su ljudi različiti, to ne znači da jedni uvijek imaju pravo, a drugi ne. Mnogo neugodnosti nakon uspona na Everest — to ne znači ništa. Mnogo je značajnije da svi budemo ljudi u jednom navezu.

Za »Naše planine« priredio Hugo BECK

Kako se određuje nadmorska visina

Današnje specijalne i primjenjene, na pr. planinarske karte, osim znakova za zemljische pojave, predmete i njihove nazine, imaju i mnogo brojeva za oznake i nazive površinskih neravnina, na pr. Sljeme na Medvednici 1035.

U kartama postoje brojevi i uz razne znakove i nazive, na pr. ispod natpisa Zagreb, u zagradama je označen broj 135. Ovi brojevi označavaju t. zv. nadmorskou ili apsolutnu visinu. Kako se ona određuje?

U toku razvoja karte, osim pouzdane i točne horizontalne, planimetrijske situacije, u drugoj polovini XIX stoljeća poklanja se sve veća pažnja određivanju visinske situacije. Razvoj načina njenog izražavanja jest upotreba: 1. crtica — šrafa, 2. slojnica — izohipsa, 3. hipsometrijska skala, gdje su površine iste slojnice izražene u jednoj boji, a visina druge slojnice u drugoj boji ili niansi, 4. sjenčanje iz raznih položaja izvora svjetlosti, da bi se dobila plastičnost neravnina zemljine površine i zajedno s brojevima nadmorskih visina dostiglo visoki stupanj točnosti.

Znamo, da je Zemlja okrugla, stručno izraženo obrtni elipsoid, da su 4/5 njene površine mora, a 1/5 kopno. Kopno se sastoji od nizinskih i ravnih oblasti, te od skupnih brda ili planinskih lanaca. Kada se zamisli produžena morska razina pod kopno, dobiva se idealna nulta slojnica, s koje zamišljena okomica na zemljini površini, izražena u metrima i centimetrima daje pojam apsolutne nadmorske visine.

Ali morska površina je nemirna i podliježe visinskim promjenama i zbog toga je nulta slojnica nestalna, promjenljiva, dakle nepouzdana za točna mjerjenja i određivanja visina i kota.

Tokom XIX vijeka svaka je država odredila svoju srednju, idealnu nultu točku, koja odgovara srednjoj razini mora na najpodesnijem mjestu njene obalne linije. Engleska na pr. kod Liverpoola, Belgija kod Ostende, Francuska u Marseilleu (mareograf St. Jean) povezano s oznakama na atlantskoj obali i Kanalu, Italija u Genovi s kontrolom u Napulju i Veneciji itd. Bivša Austro-Ugarska odredila je 1873 godine nultu točku u Trstu i na nju su povezane visinske točke Jugoslavije, jer je i Srbija 1904 godine prihvatala isti visinski sistem na potezu Zemun—Beograd. Kontrolni mareografi su u Dubrovniku, Splitu i Bakru. Dakle, nadmorska visina, označena u našim suvremenim specijalnim i planinarskim kartama u metrima i decimetrima, odnosi se na nultu slojnicu zemljine kugle, koja se za teritoriju Jugoslavije podudara s nultom točkom morske razine u Trstu, obilježenom crticom 0.336 mareografa na molu Sartorio u Trstu.

Osim nadmorske ili apsolutne visine javlja se i pojam relativne razlike. Zagreb je na pr. na 135 metara nadmorske visine. Kad idemo na Sljeme, na visinu od 1035 m stvarno se penjemo iz Zagreba do vrha Sljemena 900 m, što predstavlja relativnu visinsku razliku. Načini određivanja nadmorske visine jesu: nivelmani, trigonometrijski, poligonometrijski, tahimetrijski i barometrijski. Evo pojedinih principa u načinu određivanja u općim crtama.

1. Nivelman. Osnovne visinske točke, koje su poredane duž željezničkih pruga, glavnih putova, a povezuju i točke triangulacionih bazisa i pojedinih trigonometrijskih točaka, određuju se nivelmanom. Nivelman se vrši vrlo osjetljivim instrumentom nivelirom. Dozvoljena grijeska računskog odstupanja na jedan km iznosi 1—3 mm. Zbog takve točnosti označava se kao precizni nivelman. Visine koje se odnose na pojedine stabilne objekte obilježavaju se visinskim oznakama, a u karti naročitim četverouglastim znakom. Gusta mreža točaka preciznog nivelmana pruža se preko cijelog teritorija Jugoslavije, a i susjednih zemalja, koje su međusobno povezane i čine jednu geodetsko-geografsku cjelinu.

Precizni nivelman upotrebljava se i u naučne svrhe te je od velikog značenja u praktičnoj primjeni (kod trasiranja željezničkih pruga, tunela, hidroenergetskih i hidrotehničkih objekata, izrade gradskih planova i tome slično).

2. Trigonometrijsko određivanje visine točaka. Preko cijelog teritorija Jugoslavije srazmjerno su porazmještene trigonometrijske točke, koje stvaraju za izradu karte mrežu sigurno određenih točaka. Dijelimo ih na gradusne točke 1. reda do 5. reda. Podjela na redove ovisi o njihovom položaju i međusobnoj

udaljenosti. Polazne točke trigonometrijskog određivanja visina jesu točke prečiznog nivelmana, na čije se visinske podatke nadovezuju visinski podaci trigonometrijskih točaka.

Mjerenje točaka vrši se instrumentom teodolitom. Konačni računski podatak mjerjenja teodolitom pokazuje nadmorskou visinu trigonometrijske točke, tj. njezinu apsolutnu nadmorskou visinu od nulte horizontale. Horizontalni položaj trigonometrijske točke u karti ubilježen je trouglastim znakom i brojem, koji označava apsolutnu nadmorskou visinu točke. Trigonometrijske točke na zemljisu obilježene su podzemnim i nadzemnim oznakama. Podzemni su centri osigurani, tako da se s njih mogu u svaku dobu nastaviti nova i daljna mjerenja. Nadzemni centri jesu: nadzemni monolit (kameniti oznaka), drvena četverokraka ili trokraka piramida. Svi ovi znakovi zaštićeni su zakonom. Trigonometrijske točke nisu potrebne samo za izradu karata, već imaju važnu ulogu i široku primjenu i kod ostalih tehničkih potreba prostornog određivanja, naročito danas, kad se vrše obimni hidrotehnički, hidroenergetski, saobraćajno-konstruktivni, katastarsko-poljoprivredni radovi i tome slično. Planiranje i takvi radovi na terenu nemogu se ni zamisliti bez osnovnih i dodatnih pomoćnih trigonometrijskih točaka. Točnost i pouzdanost visinskog podatka trigonometrijske točke izražene u brojkama iznosi do 1 metar.

3. Poligonometrijske točke. Pri detaljnoj izmjeri i obradi zemljisa, često su trigonometrijske točke 5. reda odviše međusobno udaljene, a potreba je, da se matematički točno odredi i obradi manji dio zemljisa. Tada se između trigonometrijskih točaka umetnu t. zv. poligonometrijske točke. Njihovo određivanje vrši se instrumentom tahimetar — teodolitom ili visinomjerom. Za sve ove točke, osim horizontalnog položaja, dobivaju se i nadmorske visine, svedene na visine trigonometrijskih, odnosno nivelmanских točaka. Pojedine poligonometrijske točke unose se u karte i označavaju kružićima kao kote s brojčanom oznakom nadmorske visine. Brojčana točnost određivanja ovih točaka po visini mora biti unutar 1 metra. Poligonometrijske točke obilježavaju se na terenu drvenim signalima privremenog značaja.

4. Tahimetrijske točke. Prigodom topografske izmjere zemljisa umjeću se između trigonometrijskih i poligonometrijskih točaka mnogobrojne detaljne točke, koje su potrebne za pravilan prikaz planimetrijske situacije a u visinskem pogledu za crtanu modelaciju zemljisnih neravnina, bilo criticama, bilo slojnicama. Mnogo od tih točaka jesu t. zv. stojne točke, a sve ostale su detaljne — pomoćne točke. Njihovo određivanje vrši se ili brojčanom metodom pomoću instrumenata, ili grafičkom metodom pomoću mjerničkog stola i visinomjera. Visine stojnih i pomoćnih točaka izvode se od nadmorskih visina trigonometrijskih i poligonometrijskih točaka. Brojne su metode i postupci ovih radova.

Tahimetrijske točke obilježavaju se u karti kao kote — s kružićem i brojkom nadmorske visine u metrima. Brojčana točnost nadmorske visine kreće se unutar granica t. zv. grafičke točnosti mjerila i predstavlja razliku od 1—2 m; nikada ne smije prijeći vrijednost od 4 m, jer tada se odbacuje kao pomoćna točka. Znači, svaka točka topografske izmjere zemljisa dobiva svoju apsolutnu nadmorskou visinu; brojčana razlika između njih je relativna visinska razlika.

5. Barometrijske točke. U velikim šumskim oblastima, nerazvijenim i polupustinjskim krajevima, brdima i gorama, primjenjuje se i barometrijsko određivanje visina. Princip ovog određivanja bazira se na prirodnjoj pojavi da se usponom u vis stup zračnog pritiska smanjuje, a kazaljka na barometru se pomiče. Ovo se pomicanje registrira na odgovarajućoj prstenastoj skali, na kojoj se odčitava pokazana visinska razlika prema početnom stanju kazaljke indeksa.

Barometrijsko mjerjenje visina može se vršiti po kompenzacionoj ili jednostavnoj metodi. Za rad kompenzacionom metodom potrebna su dva barometra: jedan na polaznoj kontrolnoj postaji, gdje se svakih 5—10 minuta bilježi stanje barometrijske kazaljke, a time i osnovno stanje barometrijskog pritiska i njegovog kolebanja, a drugi putuje i osim komparativnog odčitavanja osnovnog stanja u isto vrijeme, odčitava i stanje pokazala na svim onim zemljisnim objektima i mjestima, kojima se želi odrediti visinu pomoću barometra. Druga metoda, jednostavna, vrši se samo s jednim barometrom. Ona je nepouzdana, osobito na velikim visinama, gdje su velike i nagle atmosferske promjene koje pruzaju grijeske u odčitavanju stanja i do 100 m po visini. Naročito sam zapazio ovakvo labilno stanje na planini Belasici (visine nešto preko 1800 m), gdje je dolazio do neobičnočestog i jakog sudara između strujanja mediteransko-egejske klime i kontinen-

talne-makedonske. Slično je zapaženo i na Šar-planini, gdje su posmatranja jednoga dana s posmatranjem drugog dana na istom potezu i na istim točkama pokazivala razlike preko 100 m za istu točku. Zato: oprez sa barometrijskim određivanjem visina! Njihova je upotreba uputna na sasvim malim prostornim razmacima i pri malenim visinskim razlikama. Barometrijsko mjerjenje visina točaka smatra se kao pomoćno sredstvo i ono u svremenom instrumentalnom topografskom pre-mjera za izradu karata ne dolazi više ozbiljno u obzir. Zato poneki planinar, alpinista i turist grieši, kad ponosno objavljuje, da je pronašao visinsku »griješku u karti« s barometrom u ruci...

Osim solidnog stručnog znanja pri provjeravanju i utvrđivanju visine neke točke u prirodi, potreban je i oprez.

Određivanje apsolutnih nadmorskih visina po najnovijoj metodi snimanja iz zraka, aerofotogrametrijom, vrši se s fotografskih ploča pomoću stereoplanigrafa, ali tim radovima mora predhoditi poseban rad na pripremi terena za zračna snimanja.

Vlado Redenšek

Popis spilja i ponora u Hrvatskoj

(Nastavak)

IZMEĐU KUPE I KORANE

Ozalj

Ozaljska špilja u Lukama kod Ozlja, W, Pi 1/42, H/687, 702, VG, I 1865, 66
Jama iznad Luke
Jama nad Kupom kod Ozlja
Vrlovka kod Brlog grada, V, H/678, 682, 695, 702, NN 1893, Schlosser: Fauna kornjaša, Zagreb 1877/38, W/310, Pi 7/8, Lo, VG, St 1943
Stankova špilja kod Brlog grada iznad Dobre, V
Bezdan kod Starigrada iznad Dobre
Vodenica bezdan u Gorici, u brdu Veliko Bukovje

Generalski Stol

Šlatov ponor
Ponor u vrtu Halara
Dva ponora na medi vrtova Milana Hala-
ra kbr. 31 i Rade Višnića
Ponor u vrtu Višnića
Dućina pećina ili Brest u Brestu, između Živčić i Keić sela, PP 42
Usodol ponor kod Mateškog sela
Mijatova draga, ponor u šumi Dubrava kod Mateškog sela
Radočaj pećina na 1. obali Dobre, PP/47
Pećina u Dantovićevoj Strani nad Dobrom, blizu Lešća
Privis pećina kod Lešća, PP/56
Špeharska pećina kod sela Špehari, P/44

Dva ponora kod Globornice, prema Ključu

Ponor Brdina, prema Lipovcu

Ponor u Dudaškoj, livadi Ivana Škrtića, kbr. 63

Pećani ili Napećani ispod sela Duga Gora, na d. obali Gojačke Dobre, F/326, K/180, PP/62

Ponor u Dugoj Gori na Katunu, F/326

Ponor u Dugoj Gori na Dobri, prema selu Kašumići

Dva ponora u vrtačama u Dugoj Gori Kolićev ponor na Kolić brdu, kod kuće Stanka Kolića, kod Duge Gore

Ponor u šumi Vučja Vrtača, Duga Gora Špilja na Dobri, F/325

Bosiljevo

Špilja kod Bosiljeva, FP/172

Špilja kod sela Fratrovci

Rupina Draga u brdu Držac

Jamkanka jama u Bosiljevu

Sopot špilja kod Hržića, okolica Severina, H/683, 687

Kuštrovka kod Popovog sela, u šumi Kuštrovka, PP/53, HP 1922/68, 1926/110, P 1924/26, K/180

Barilović *

Lipa pećina ispod sela Protulipa, Lo/177, Pi I 47, VG II-III/90

Jezero ili Mramor pećina kod Siće, na 1. str. Korane, Pi I/46, P 1924/26, HV, VG II-III/90

Pećina u Cerovcu kod Siće, H/702

Vražić pećina na d. obali Korane, Pi I/45, HL I 68, II/43, H/678, 683, 702, HV, Vi 1887, F/363

Vražić pećina mala, u blizini Vražić pećine, F/363
Ponor kod sela Dugi Dol, F/363
Ponorpećina prema Dugom Dolu l. c.
Pećina kod grada Bariliovića, sa vrelom, Lo/35, K/177
Ponor u Zvečaju, na d. str. Mrežnice, povrh kuće splavarja
Šišak pećina u šumi Belaj, F/365
Jama sa vrelom, u polju izm. Zvečaja i Vjenca

Gornje Dubrave

Bukovac pećina, na podnožju Gojaka, uz d. obalu Dobre, PP/47
Šibarička, Gugečka ili Dubrovka pećina, uz želj. prugu, Pi 7, PP/59, EN 1929/50
Propast u Japnenici na Krpelju, HLP/4, H/389
Ledenica špilja na Krpelju Pi 7, HLP/4
Pećina kod Popovog sela, F/325, HLP/96, K/180
Suhodoska pećina kod Gojaka, F/322, K/180, H/687

Tounj

Juraića pećina ili Tounjčica ispod stoga grada Tounja, K/180, F/521, H/678, 682, 694, Pi 7/5, PP/31—33, HL/20
Suhajska, Suvajska, Špilja kod mosta, nedaleko mosta preko Tounjčice, F/322, K/180, Pi 7/5
Rabatina, Rabatinska pećina kod Gojaka, PP/57, Pi 7/5—9, H/678, 683, 686, 707, K/180, F/322, HL
Ponor nad Rabatinom pećinom, HL
Suga pećina ispod Krpelja, H/678, 686
Martinska propast (s vodom)
Pećina u Ponikvama, u šumi Vrh Ponikve
Pećina u šumi Međuvode

Donje Dubrave

Bulića pećina na podnožju brda Višnica, u Bulićevoj Glavici, PP/52
Mikašinovića pećina povrh mlina Mikašinevića na potoku Bistrac, PP/35, W, (želj. stanica Gor. Dubrove)
Ribnik pećina sj. zap. Popovog sela, na d. str. potoka Ribnik, PP/43

Kukača

Kukača, Kukačka pećina ili Perčevića pećina, H/602, 708, Pi 7, PP/33
Brčetićeva, Brletićeva pećina, H/683, HL/3
Pećina kod Josipdola, Bezimena špilja kod Košare, Špilja u Mekoti, Pi 7, Stiller: Höhle »Namenlos« bei Bahnhofstation Josipdol DEZ 1914/120—126, W

Matošićeva pećina kod Cerika H/683, HL/3, Pi 7
Pećina pod Matošićevim gajem, HL/4
Pećina povrh pećine pod Matošićevim gajem, l. c.
Jakovčeva pećina kod Skradnika
Kraljeva pećina, H/683, HL/3
Ledenička pećina kod Rebrović sela, Pi 7/5
Ceriška pećina kod Rebrović sela, Pi 7/5
Vršačka pećina, pećina na Vršku, H/683, HL/3
Bezdanica kod Perjasičkog klanca
Pećina na Mrežnici, F 323

Sušak

Vela jama 480 m SW+3° S Trsata ili 500 m N+22° NE od sušačkog mosta, av. 45 m, dub. 5 m, d. 31 m, Li 1924/104, DM/207, B/35
Špilja kod Sušaka, 150 m SW+9° W Trsata ili 400 m N+22° NE od sušačkog mosta, av. 50 m, dub. 16 m, d. 103, 4 m, Li 1924/104, VK, B 35
II. špilja kod Sušaka 420 m, SW+5° W od Trsata ili 520 m N+22° NE od sušačkog mosta, dub. 18 m, d. 80 m, av. 60 m, Li 1924/104
Špilja kod trsatskog grada, av. 139 m, B/50, VK
Ponor kod trsatskog grada, 50 m NE+17° E od Trsata, av. 80 m, B/50, VK
Špilja pod trsatskim gradom, 500 m NE+18° E Trsata, av. 100 m, dub. 10 m, d. 12 m, B/50, VK
Špilja kod Sv. Ane u Bakarskoj Drazi, d. 12, 64 m, HHP/106, R/98
II. špilja kod Sv. Ane 1800 m E+14° S Trsata, av. 95 m, B/36, VK
III. špilja kod Sv. Ane 200 m NE+2° E od puteljka k Sv. Ani, av. 105 m, DM/422, B/62

Pukotina kod Sv. Ane uz želj. nasip, R/98, HHP/107
Ponor kod Sv. Ane, nedaleko špilje, HHP/107, R/98
Žakaljski ponor 400 m NE+5° E od 133. km Lujzijane, av. 70 m, dub. 17.50 m, Li 1904/75, B/35, DM/204

Polušpilja kod Žakalja 570 m NE+3° N od 133. km Lujzijane, av. 80 m, B/35, VK

Špilja kod žakaljskog vrela 570 m, NE+8° E od 133. km Lujzijane, av. 58 m, B/36, VK

Špilja u polju Frlan, 1375 m SE+3° S Trsata, av. 120 m, B/36, VK
Jama u Bukovcu, d. 3 m, š. 4 m, KaPo
Svežanj ponor-špilja, 10 m od morske obale, otvor 10 m², dub. 7 m, sa životom vodom, KaPo

Perilo jama, 1 km od Svežnja i 30 m od morske obale, otvor oko 20 m^2 , u dubini od 30 m ima izvor vode, pristup vrlo težak, KaPo

Špilja u Urinjskom zaljevu, 300 m SW+ 5° S Urinja, pcl. $14^\circ 31' 4''$ E- $45^\circ 17' 2''$ N, av. 20 m, d. 72 m, Pi/15, Pod/69, W, B/36, VK

Špilja kod vrela Mrganovo, kod tvornice papira, 250 m W+ 10° N od 133. km Lujzijane, av. 40 m, B/36

Pećina Orešovica uz l. obalu Rječine, 650 m NE+ 30° N od 133. km Lujzijane, av. 100 m, dub. 7, 20 m, d. 27 m, Pi 15 243, VG II/91, R/98, Li 1904/71, DM/190, B/35

Justinova pećina, Banska pećina, na cesti Sušak—Orešovica, d. 24, 6 m, NN 1891, 24. VII. VG II/90, P 1924/26, 1925/52, Pi 15/245, R/98

Justinova, Banska II. pećina, nekoliko m južnije od I. pećine, a u dvorištu poduzetnika Justina, l. c.

Zuknica ponor ili prezdan, pol: $14^\circ 30' 0''$ E- $45^\circ 18' 2''$ N, av. 75 m, otvor š. 8 m, dub. 24 m, Pi 15/248, VG 11/90, HP 1923/30, Pod/75

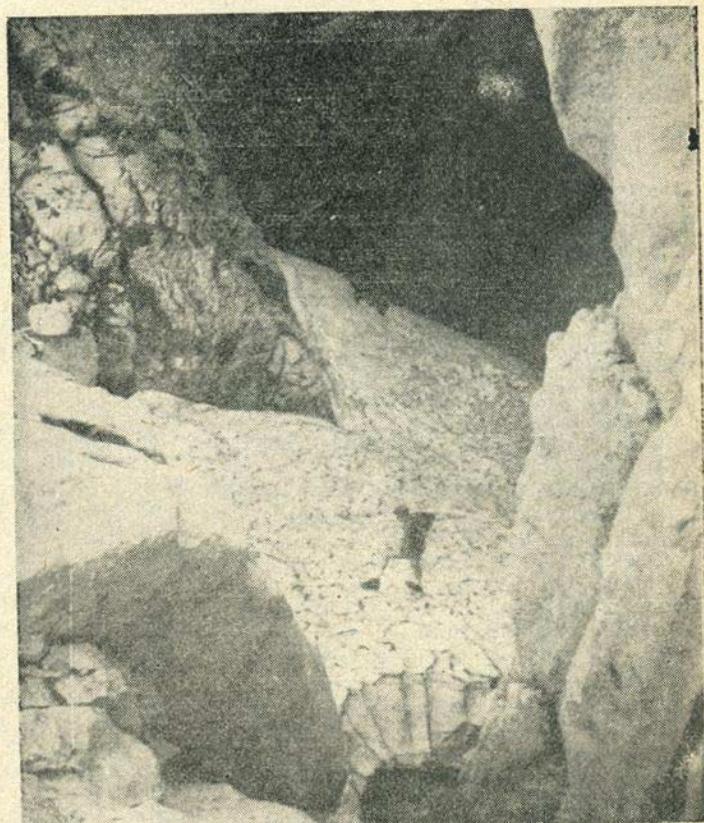
Žurkova pećina u sjev. zap. dijelu Žurkovog zaljeva, u jednom vinogradu. Pol: $14^\circ 29' 5''$ E- $45^\circ 18' 6''$ N, av. 10 m, d. 8 m, š. 3,5 m, v. 0,5 m. Na dnu ima vode dub. 4,5 m, Pi 15/247, VG II/90

Umjetna špilja 1,5 km od Martinšćice. Otvor $2,5\text{ m}^2$, d. 6 m, KaPo

Vodno ponor kod Sviljna, otvor 2 m^2 , l. c.

Miškuš ponor pod kotom Suhi 548, Ne Čavli, otvor u vrtači, dub. nepoznata, l. c.

Špilja N Cerničkog kamenjaka, S Čavle, 700 m SW kote 178, av. 125, dub. 6,30 m, d. 15 m, KSA

Vječni snijeg u Varnjači
(Velebit)

Foto: Dr. Z. Poljak

Bezdan više Kikavice na koji izbija Čičevka, a propada istočnije od nje, HHP/70

Pavlićev ponor na Sijevici, na E strani Grobničkog polja, R/98, HHP/69, HV 1884, H 414

Pod Šarinovo ponor izm. Kukuljanova i Sv. Kuzma, otvor 1 m², KaPo

Ponor Ponikve NE Kukuljanova, 500 m W+5° N Ponikve, av. 106, B/35, VK II. ponor Ponikve NE Kukuljanova, 250 m S+40° W Ponikve, av. 115 m, B/93

III. ponor Ponikve NE Kukuljanova, 700 m S+40° W Ponikve, av. 104, l. c.

Krug ponor izm. Drage i Božarne, dub. oko 70 m, s vodom, KaPo

Jupničine polušpilja kod Gor. Drage, preko potoka Tijani. Ulag sa sjevera, d. 2 m, š. 1,5 m, v. 1,5 m, l. c.

Špilja u Tocilima iznad želj. stan. Draga, d. 3 m, š. 3 m, v. 2 m sa dva neistražena produžka, l. c.

Špilja Madvina, d. i š. oko 3 m, l. c.

Jelenje

Ponor izm. Kruga i Proslopa, otvor 8 m², dub. oko 20 m, KaPo

Ponor S Podbrega, 900 m W+3° N Proslopa, av. 370, B/36, VK

Špilja nad obalom Rječine prema Pašcu, 300 m SW+15° W Pašcu, av. 145 m, d. 17 m, dub. 2 m, DM/236, B/51, Li 1924/108

Špilja kod izvora Rječine, av. 325, dub. 15 m, B/37, VK

Ponor SE izvora Rječine, 1600 m SE+13° E izvora, av. 520 m, l. c.

Jama kod izvora Rječine, 300 m W izvora, otvor oko 8 m², dub. 12 m, KaPo

Ponor kod izvora Rječine, 390 m W+10° N od 133. km Lujzijane ili 115 m E+32° N od izvora Rječine, av. 45 m, dub. 20,30 m, s vodom na dnu DM/388, B/35, Li 1926/11

Polušpilja kod vrela Zvir, ispod kote 606, na S podnožju gorskog ravnjaka Brgelec, av. 50 m, d. 10 m, š. 6 m, DM/388, B/35, R/98, HHP/82, Pi 15/243, HP 1914/6

Ponor u Ravnu 1250 m +28° E izvora Rječine, av. 518, KSA

Ponor iza Rječine 115 m E+32° N izvora Rječine, kod tvornice papira, av. 27 m, dub. 22,30 m, s vodom na dnu, Li 1926/11

Jurišni ponor N Pašca pod kotom 224, otvor oko 3 m², prilaz teško pristupačan, KaPo

Hum ponor kod Podhumca, otvor oko 1 m², l. c.

Rijeka

Ponor-špilja na Bulevaru Marxa i Engelsa, dub. 76 m, Več. Vjesnik 2. XI. 1957.

Špilja ispod kazališta, biv. Teatro felice, vel. oko 10×10 m sa vodom tekućicom, MH 1913/23

Špilja kod športskog igrališta na Kantridi, 400 m W+24° N od igrališta, av. 30 m, KSA

Ponor N Kantride, 300 m NNW Kantride, av. 54 m, dub. 31, 5 m, l. c.

Špilja kod riječke crkve 320 m NW+3° N crkve, av. 9 m, l. c.

II. špilja kod crkve 410 m NW+7° W od riječke crkve, av. 8 m, l. c.

III. špilja kod crkve 500 m NW+30° W groblja, av. 99 m, dub. 6 m, d. 14,5 m, DM/422, B/63, Li 1924/108

Špilja kod kamenoloma sv. Nikole 850 m S+190° W od kapele sv. Ivana kod Plasa (kod tvornice čokolade), av. 60 m, dub. 10 m, d. 106,5 m, DM/409, B/50, Mitt. d. naturwiss. Clubs Fiume 1896

Škupine špilja 50 m od sela Pelinova gora, d. 4 m, v. 3 m, ima dva ulaza, KaPo

Špilja kod Zameta 330 m N od crkve u Paviniću, av. 140 m, dub. 25 m, d. 163 m, DM/201, B/36, Li 1925/42, Rivista semestrale della soc. di studi Fiumari I. 1923, W, PP/76, HP 1928/153

II. špilja kod Zameta 350 m N+20° W Pavinića, av. 125, B/36, VK

III. špilja kod Zameta, 440 m NW+15° N Pavinića, av. 128, l. c.

Ponor kod Pinturića 1050 m W+9° N od kapelice sv. Ivana kod Plasa ili 502 m N+12° NW od kote 145 N Pinturića, av. 175 m, dub. 9 m, DM/235, B/50, Li 1924/106

II. ponor kod Pinturića 975 m, W+6° N od kapelice sv. Ivana kod Plasa, av. 175 m, dub. 6 m, d. 8 m, l. c.

Jama kod Pinturića 425 m N+10° NW od kote 145, av. 140, dub. 9 m, Li 1924/108

Špilja kod kuća Pinturića 1075 m SW+33° W od kapelice sv. Ivana kod Plasa, av. 150 m, DM/409, B/51

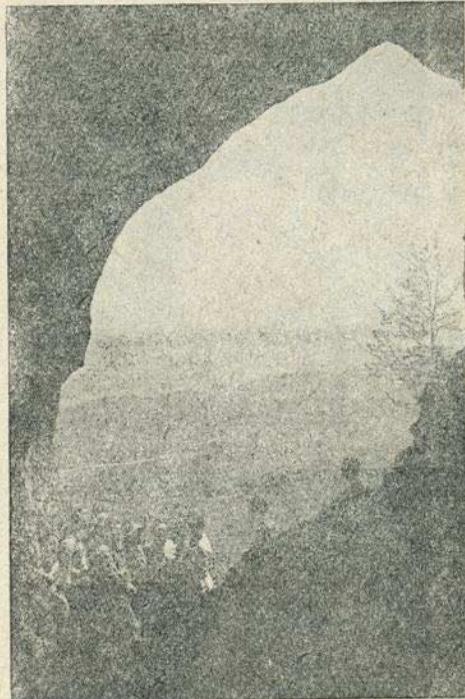
Ponor u dolini Sv. Mihalja 1500 m E+14° S od kapelice sv. Ivana kod Plasa, av. 125 m, dub. 13 m, B/35

II. ponor u dolini Sv. Mihalja 1470 m E+11° S od kapelice sv. Ivana kod Plasa, av. 126, dub. 8,5 m, l. c.

Ponor kod Proslopa 220 m NW+21° N Proslopa, av. 350 m, B/36, VK

Pećina kod Škurinjske crkve 180 m E+21° S od Sv. Marije Škurinjske, av. 180 m, dub. 10,8 m, l. c.

- Špilja na »Marsovom polju« 575 m W+6° S od Sv. Marije Škurinjske, av. 270, l. c.
- Pećina u dolini Škurinje 2150 m SE+10° E od Sv. Ivana kod Plasa, av. 20 m, d. 17,70, DM/388, B/35
- Ponor u dolini Škurinje 1940 m SE+13° E od Sv. Ivana kod Plasa, av. 48, l. c.
- II. ponor u dolini Škurinje 925 m E+9° N od Sv. Ivana kod Plasa, av. 148, dub. 27,3 m, d. 8 m, l. c.
- III. ponor u dolini Škurinje 200 m SE+11° S od Sv. Marije Škurinjske, av. 180, l. c.
- IV. ponor u dolini Škurinje 290 m NW+8° W od Sv. Marije Škurinjske, av. 195, dub. 15 m, DM/388, B/35, VK, Li 1924/106
- Polušpilja kod zaselka Pavletić, u vino-gradu F. Borčića iz Drage, d. 3 m, š. 1 m, v. 2 m, KaPo
- Pećina u Drenovi, do nje vodi put od Lubanja, d. 6 m, š. 2 m, l. c.
- II. polupećina u Drenovi, d. 4 m, š. 2 m, l. c.
- Ponor Drenova, Vučji ponor 775 m W+4° N od Proslopa, av. 365, dub. 11,5 m, B/36, VK, Li 1924/106
- Špilja Skvažići kod Sv. Mateja, 850 m W+12° S od Lubanja (395), l. c.
- Špilja Brnčići 300 m Ne+15° N od Jelovice, av. 335, dub. 22 m, d. 9 m, B/36, VK, GI VI/33
- Cerljenčeva špilja N Brajana, MH
- Ponor kod Brajana 250 m N+10° W Brajana, av. 340 m, dub. 25 m, d. 8 m, DM/422, B/63
- Sparožna špilja ili Jurčićeva jama 600 m N+15° E Brajana, av. 425, dub. 50 m, d. 455 m s vodom na dnu, Annuario CAF 1889/47, Krauss: Die Höhlen von Kastua (Mitt. d. Sct. für Höhlenkunde d. österr. Touristen Clubs Wien 1885.) MH 1887, DM/391, B/36, HP 1911/319
- Špilja SE Sparožne špilje 1050 m S+9° W od vrha Griže, av. 403 m, DM/422, B/63
- Popovićev ponor 500 m NW Frlana, av. 240 m, dub. 10 m, d. 36 m, KSA
- Jama kod Bregi Anjeli, 250 m NE+30° E od Bregi Anjeli, av. 300 m, dub. 8 m, DM/430, B/71
- Tabukovac ponor 250 m SE+5° S Bregi Anjeli, av. 305, dub. 24 m, l. c.
- Brezina jama u kraju Bregi 450 m N+38° E Sadeka, av. 360, d. 5 m, l. c.
- Jama Most u kraju Bregi 200 m N Zadka, av. 425, dub. 10 m, d. 14 m, DM/430, GI V/183, B/71
- Ponor N Kučića 980 m E+8° N od kuće br. 147 u selu Ružići, av. 475, dub. 3, d. 3 m, B/113
- Ponor N Obada 900 m N+24° E sela Obadi, av. 375, dub. 28,5, d. 13 m, l. c.
- Pećina Kućeli 200 m N+10° W od kuće br. 57 u Kućelima, av. 450 m, dub. 20,5 m, d. 45 m, B/124, Li 1927/90
- Ponor I kod kućela 150 m N+20° W Kućela kbr. 57, av. 450 m, dub. 21 m, l. c.
- Ponor II kod Kućela 350 m NW+7° W Kućela kbr. 57, av. 505, dub. 33 m, l. c.

Klekovska spilja

Foto: V. Horvat

- Ponor III kod Kućela 700 m W+20° S Kućela, av. 500 m, dub. 35 m, B/124
- Ponor I kod Frančića 250 m SE+6° S Frančića, av. 200 m, dub. 27 m, DM/410, B/70
- Ponor II SE Frančića 300 m E+32° S Frančića, av. 175, dub. 26 m, DM/410, B/70
- Ponor III kod Frančića 650 m S+15° W Frančića, av. 290 m, l. c.
- Ponor na Lisini 1150 m W+12° S od vrha Lisine, av. 1030 ili 125 m N+64° NW od planinarskog skloništa, av.

1025 m, dub. 13,5 m, DM/390 m, B/36,
Li 1924/108

Ponor I E Lisine 1350 m SE+15° S od
vrha Lisine, av. 940 m, DM/390, B/36

Ponor II E Lisine 1300 m E od vrha Li-
sine, av. 775, dub. 14 m, l. c.

Ponor na raskrištu Rukavca i Lisine 450
m N 40° E od vrha Osojnika, av. 460
m, l. c.

Ulez u spilju Golubnjaču
na Plitvičkim jezerima

Ponor III E Lisine 1450 m E 7° S od
vrha Lisine, av. 720 m, dub. 14 m,
l. c.

Ponor na Lisini 400 m S od planinarskog
skloništa, av. 760 m, dub. 21 m, L/125,
Li 1927/107

Ponor na Lisini 350 m N+21° E od pla-
ninarskog skloništa, av. 640 m, dub.
65 m, DM/456; B/94, Li 1927/105

Jama Rukavac cca 1000 m W Sepina ili
2640 m NW+13° N od vrha Belac, av.
550 m, dub. 10,5 m, l. c.

Ponor Kuk (Preluka) 1080 m SE+7° S
od želj. stražarnice na koti 180, av. 105
m, dub. 48,6 m, KSA

Jama N planine Belac 1100 m N+19° W
od kote 784 na pl. Belac, av. 598 m,

dub. 6 m, d. 9 m, DM/210, B/34,
MM/65

Pećina na planini Belac 1130 m N+20°
W od vrha Belac, av. 602 m, dub. 4 m,
d. 28 m, DM/210, B/34

Rukavac ponor 2640 m NW+13° N od
vrha Belac, av. 575 m, dub. 10,50 m,
d. 12 m, DM/224, B/34, VK

Ponor kod vrha Sepina 2760 m NW+10°
N vrha Belac, av. 590 m, dub. 6 m,
d. 8 m, l. c., Li 1927/105

Špilja kod Delenja M

Pećina Rossa 950 m od vrha brda Mo-
skovi (tal. naziv), av. 455 m, d. 110 m,
KSA

Mučići

Polupećina u selu Jušići MM/65

Ponor I kod Jurdana 1450 m NE+33° E
Mučića, av. 442 m, dub. 11 m, d. 10
m, KSA

Ponor II kod Jurdana 400 m SW+30° W
sela Jurdani, av. 335, dub. 20 m, d. 4
m, l. c.

Ponor III kod Jurdana 140 m NW+8° N
Jurdana, av. 354, dub. 4 m, d. 15 m,
l. c.

Ponor IV kod Jurdana 400 m SW+30° W
Jurdana ,av. 335, dub. 20 m, d. 4 m,
l. c.

Ponor-pećina kod Jurdana 1450 m NE+
33° E Mučića, av. 442 m, dub. 11 m,
d. 10 m, l. c.

Špilja kod Jurdana 140 m NW+8° N
Jurdana, av. 354, dub. 4 m, d. 15 m,
M, W, KSA

Špilja I kod Varljena 930 m SE+5° E od
kapelice u Brezi, av. 350 m, dub. 19
m, d. 59 m, DM/394, B/39, VK

Špilja II kod Varljena 630 m N Mučića
av. 370 m, d. 70 m, KSA

Špilja III kod Vraljena 730 m N od cr-
kve u Mučiću ,av. 370 m, d. 12 m, l. c.

Ponor kod Varljena 300 m N+34° E od
biv. financ. kasarne u Varljenu, av.
365 m, dub. 21 m, d. 22 m, l. c.

Špilja kod Puža 200 m S+37° W od biv.
financ. kasarne u Varljenu, ili 980 m
SE+4° S od kapelice u Brezi, av. 354
m, DM/394, B/39, VK

Pećina na Sternici 700 m NNE od sela
Puži, MM/63

Jančarija kod sela Puži, l. c.

Lazići pećina kod Permana, l. c.

Volarova pećina kod Puža, l. c.

Blaževac pećina kod Puža, l. c.

Ivičinova pećina kod Puža, l. c.

Matova pećina kod Puža, l. c.

Pećina u selu Puži, l. c.

Božinkina pećina kod Puža, l. c.

Špilja kod Korenskoga 120 m NE od Korenskoga, av. 370 m, DM/455, B/94, MM/65
 Jama Škrapne 100 m W Škrapna, av. 560 m, dub. 23 m, DM/432, B/72
 Ponor kod Poljane 525 m N+10° W Poljane, av. 410 m, l. c.
 Ponor kod Zvoneća 1500 m N+41° E Zvoneća, av. 295, dub. 32 m, d. 15 m, KSA
 Jama Lurina 200 m S Zvoneća, av. 438 m, dub. 52 m, d. 16 m, l. c.
 Škrapina pećina NSW Zvoneća, MM/65
 Ponor I kod sela Zaluki 660 m NE+27° E Zvoneća, av. 370 m, dub. 36 m, d. 35 m, KSA
 Jama Sotice kod sela Zaluki 710 m, NE+20° E Zvoneća, av. 355, dub. 4 m, d. 40 m, l. c.
 Jama Harasovica kod sela Zaluki 1500 m NE+27° E Zvoneća, av. 261, dub. 24 m, d. 12 m, l. c.

Ružići

Špilja Ruberina griža 1300 m W+18° S Breze, av. 450 m, B/112
 Špilja Ruberina griža 1300 m W+18° S Breze, av. 450 m, l. c.
 Ponor Debeli Cerl 1220 m N+40° E Ružića, l. c.
 Špilja Poradična 1300 m N+36° E Ružića, l. c.
 Pukotina S Turkovice 1120 m NNE Ružića, av. 465, l. c.
 Pukotina kod Votojnica, 720 m N+32° E Ružića, av. 445, l. c.
 Pukotina Tresna njiva 700 m E+25° N kuće br. 147 u selu Ružići, av. 430 m, dub. 41 m, d. 15 m, l. c.
 Kaličac pećina 1500 m N+40° E Ružića, av. 475 m, dub. 20,5 m, d. 36 m, MM/65
 Ponor SW Rubešin briješa, 1000 m E+10° S Ružića, av. 460 m, B/112
 »Pećini« pećina kod Ružića, MM/65

Studena

Pećina kod Studene 850 m S+5° W od crkve sv. Mihajla u Studeni, ili 1000 m S+40° SW Studene, av. 100 m, dub. 9 m, d. 31 m, DM/391, B/37, Li 1924/4
 Pećina u predjelu Gradišće opć. Studena, d. 7 m, š. 7 m, KaPo
 Pećina II u predjelu Gradišće opć. Studena, d. 7 m, š. 4 m, l. c.
 Ponor Seljina pod Gradišćem, otvor 8 m², dub. oko 30 m, l. c.
 Polupećina u predjelu Mežnice, blizu puta Šaršeni—Studena, d. 3 m, š. 2 m, v. 1,5 m, l. c.

Pećina u predjelu Mežnice, blizu puta Šaršeni—Studena, d. 10 m, š. 2—4 m, v. 1—3 m, l. c.
 Ponor Brgudac pod kotom 611, otvor 16 m², dub. oko 30 m, l. c.

Permani

Ponor-pećina kod gospodinice u Permanu, 400 m W+11° S Poljane, av. 362 m, dub. 11 m, d. 80 mm, DM/394, B/39, VK

Pećina na Gradini kod Vele Lazi, 2100 m NE+9° E od Vel. Brguda, av. 390 m, dub. 15 m, d. 60 m (služila je u ratne svrhe, DM/498, G/28, VK, MM, Sitzber. d. antropol. Gesell. 1898, Li 1921).

Lisičina jama 1000 m E+12° S Breze, av. 370 m, dub. 18 m, d. 27 m, DM/391, B/36

Medvedja pećina kod Permana 875 m E+20° S Breze, av. 365 m, l. c.

Pećina na raskršću puta Permani—Breza, 50 m N+5° E od raskršća Breza—Permani, av. 359 m, dub. 30,2 m, d. 177 m, l. c.

Pećina S želj. stražarnice Permana, 650 m E+7° N Breze, av. 355 m, dub. 55 m, d. 222 m, l. c. Li 1926/33

*

Dodatak kraticama za literaturu:

- Li = Liburnia rivista della Sezione di Fiume del Club Alpino Italiano
- KSA = Katasto Società Alpino delle Giulie, Trieste
- MM = Speleološka istraživanja Učke i Ćićarije u Istri, referat na I. jugosl. speleološkom kongresu u Postojni, Ljubljana 1954.
- HHP = Hirc D., Hrvatsko primorje, Zagreb 1891
- Pod = Mesić: Podaci o pećinama, Zagreb 1945
- GI = Grotte italiene (časopis »Trieste«)
- FP = Franić D., Plitvička jezera, Zagreb 1910
- Lo = Lopašić R., Oko Kupe i Korane, Zagreb 1895
- V = Vrlovka, spilja u Kamanju, izdanje HPD »Runolist«, Zagreb 1918
- EN = Entomologische Nachrichten 1929 III/50

IZ NAŠE ZEMLJE

MARKIRAN JE PUT TRESKAVICA—TJENTIŠTE

Članovi »Treskavice« iz Sarajeva markirali su put od svog planinarskog doma »Kozja Luka« na Treskavici preko Spasovače, Gvozognog polja, Vlaholja, Kalinovika, Konjskih vrela, jezera na Zelengori, Ljubina groba, Lučkih koliba, Trebave, Hrčavke, Milinklada i Savina groba do spomen kosturnice na Tjentištu u Sutjesci.

Ucrtano je oko 3.000 markacija i preko 50 putokaza. Put vodi vrlo lijepim historijskim predjelima i značajnim mjestima iz Narodno-osllobodilačke borbe, naročito iz V. ofenzive.

Za obilazak ovog puta nije planinarna potrebno nositi naročitu opremu a niti hranu, jer se može noćiti u hotelu u Kalinoviku, u baraci P. D. »Maglić« na Konjskim vrelima, Poljoprivrednom dobru iz Gacka na Zelengori kod jezera ili u lovačkoj kući i Lučkim kolibama na vrhu Trebave, dok na Tjentištu postoji kamp naselje Zaštitnog područja Sutjeske. Hrana se može dobiti na Gvoznom polju u oglednom fakultetskom dobru i kod Poljoprivrednog dobra iz Gackog na Zelengori, a na Tjentištu postoji ugostiteljsko poduzeće.

Ovaj se put može proći za 3—4 dana nenapornog hoda. Na putu ima dovoljno izvora izuzev relacije od Kalinovika do Konjskih vrela i od jezera na Zelengori do Ljubina groba.

Ovo lijepo djelo P. D. »Treskavice« zasluga je šestorice planinara koji su žrtvovali dio svog godišnjeg odmora za ovu akciju.

U. Beširović

20-GODIŠNICA SMRTI PROF. GIROMETTE

Navršilo se dvadeset godina od smrti prof. Umberta Giromette, prvoborca planinarstva u Dalmaciji. Povodom te godišnjice splitski planinari održali su komemoraciju i minutom šutnje odali počast svome prethodniku, a i naša je dužnost da se sa par redaka sjetimo tog zasluznog prosvjetnog i planinarskog radnika.

27. aprila pred 20 godina on je tra-gično završio svoj život. Toj tragediji predhodio je njegov nesretni pad na Mosoru godinu dana prije, navodno u lov za jednim rijetkim gušterom. Položio je svoj život poslije 32 godine planinarskog rada.

Prof. Girometta rodio se u Splitu 1883. god. gdje je završio Realku, a zatim 1908 absoluirao prirodne nauke u Beču. Vratio se u Split kao profesor prirodnih nauka najprije na Realku, pa poslije na Gimnaziju.

Već god. 1911. osniva špiljarsku sekociju »jamara« i pomalo udara temelje planinarstvu u ovim krajevima. Isprva je djelovao u plan. društvu »Dinara«.

Godine 1925. osnovan je »Mosor« kao podružnica Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu, a već 1928. postaje joj predsjednik i na toj dužnosti ostaje 11 godina, do dana svoje smrti.

Kao profesor prirodnih nauka upoznaje jednu od primarnih važnosti ovih krajeva — špiljarstvo — te se sa svojim dacima starijih razreda spušta u mnoge jame Dalmacije. Kroz 20 godina svog speleološkog rada obilazi i opisuje sa stanovišta morfološkog, paleontološkog i prethistorijskog 472 špilje srednje Dalmacije, kopljene i otočke. Naročito je ističe, da su špilje Dalmacije vodenii rezervoar bezvodnih dalmatinskih krajeva, te da se njihovom istraživanju i traženju podzemnih voda treba posvetiti osobitu brigu. Tim istraživanjima i baš u Vranjači pronalazi nauci nepoznatog slijepog pauka, koji dobiva po njemu znanstveno ime *Stalatita Girometai*. Njegovi članci nose potpis *Spelaeus*. Nažalost njegovo djelo o špiljama je nedcvršeno.

Njegov nastavnički rad poznat je bio širokoj javnosti, jer je on predmet poznavao i bio dobar govornik. Zadužio je đake, planinare i građane sa mnogobrojnim predavanjima iz područja u prvom redu prirodoslovnih i planinarskih, a zatim geografskih, geoloških, higijenskih, turističkih i sportskih. Brojne publikacije, članke i brošure pune su toga sadržaja u kojima piše laganim stilom, stilom gdje se gubi oštra granica između naučnog i popularnog.

Kao čovjeka bliza narodu vidimo ga kako obilazi seoske kolibice, razgovara sa seljacima i pati sa njihovom neimastinom, te organizira dobrovoljno sakupljanje odjeće, obuće i hrane za zagonsku siročad pod naslovom »Pomoći dalmatinskoj Zagorju«. Njegovom smrću oni gube svog dobrotvora.

Gazeći po golotinji krša čuvao je i branio svako drvo, svaki grm, napadajući oštro štetočine, a i one koji šumi i kršu ne posvećuju pažnje. Organizirao je redovno šumske dane sadeći borovu šumu. Mnoga šuma, poglavito šumica kraj planinarskog doma na Mosoru nikla je njegovom zaslugom. On je shvaćao njenu vrijednost u kršu.

Nećemo dalje nabrajati njegova djela. Morali bi nabrojiti čitav niz planinarskih, prirodoslovnih i turističkih objekata, koji su nastali njegovom zaslugom. Veliko je životno djelo djelo njegovo i još danas uživamo njegove plodove.

Lik prof. Giromette je velik, nitko ga još nije dosegao, nije se još javio njegov nasljednik i još uvijek nam služi kao nenadmašeni svjetli primjer.

A. G.

NOVI HOTEL U JASENKU POD BIJELIM STIJENAMA

Lovačka organizacija kotara Ogulin izgradila je u Jasenku veliki, udobni, jednokatni lovački dom, koji osobito dobro dolazi planinarima radi posjeta Bijelim stijenama i Bjelolasici. Do doma ima od Ogulina cestom preko Bjelaskog 24 kilometra. Svako poslijepodne postoji i autobusna veza. Nažalost, u domu nema skupnih ležišta, jer je kuća građena poput hotela, tako da najjeftiniji ležaj košta 250 Dinara, što je daleko više nego prenoćnina u planinarskim domovima.

VRAŽJI PROLAZ KOD SKRADA PONOVNO UREĐEN

Od Z. st. Skrad vodi dobro markirani planinarski put najprije do hidrocentrale pod pećinom Zelenog Vira, a odatle do Vražjeg prolaza i špilje Muževa Hiža. Do Zelenog vira sagrađena je i nova cesta, tako da se može prići i motornim vozilima. Kroz klisuru Vražjeg prolaza ponovno je uređen put preko drvene galerije iznad bujice. Na kraju put prolazi mimo špilje Muževe Hiže, koja je poznata po tome što je ovdje još početkom stoljeća nađena rijetka »čovječja ribica«.

NESTAJE PRAŠUME NA LIČKOJ PLJEŠEVICI

Poznato je da se na području Plješevice do danas sačuvao izvjestan predmetaknutih prašumskih područja. Međutim, sada su Plješevicu prošarali putovi i tako nestaje posljednje prašumske površine. Prije deset godina izgrađeno je u Plješevici nekoliko novih cesta, čija dužina iznosi ukupno blizu stotinu kilometara. Na vučjim vijalištima nikla su nova šumska naselja, od kojih su najznačajnija Željezno Polje i Malo Kamensko. Željezno Polje nalazi se u središtu planine na maloj zaravni, 5 km od ceste Bihać—D. Lapac—Knin i idealno je izletište za planinare. Ovdje je podignuto dvadesetak montažnih kućica, lijepi planinski dom sa restoranom i dvoranom za kinopredstave. Ovdje ima i ambulanta, autogaraža i dizalice za utovar balvana. Naselje je elektrificirano.

NOVOSTI IZ SLOVENIJE

Nove planinarske kuće — Pod Storžićem je P. D. u Kranju izgradilo novi planinarski dom na visini od 1540 metara na mjestu koje se zove Kališće.

Na Pohorju, u neposrednoj blizini piramide na Rogli, adaptiralo je P. D. iz Zreča zgradu seljačke zadruge i otvorile novi planinarski dom. Kuća se nalazi na visini od 1481 metar. Od Koče na Pesku, dokle se može cestom, ima oko pola sata do novog doma.

Pod Mestnim vrhom nad Kočevjem sagradili su Kočevski planinari planinarsku kuću na Jelenovom studencu i markirali u okolini sve važnije puteve.

Od kad je sagrađena cesta do planinarske kuće na Lisci, koja je dobro poznata zagrebačkim planinarama, posjet se toliko povećao, da se pokazala potreba za dogradnjom, jer je kuća pretjesna za povećani broj posjetilaca.

Pod Bevkovim vrhom (1057 m) sagradilo je P. D. Cerkno novo planinarsko sklonište u kući seljaka F. Slabeta u Otaležu 51. Kuća se nalazi na Slovenskoj transverzali oko 2 sata hoda od zavetišta Sivko, a do nje se može i motornim vozilima.

Planinarsko društvo u Jesenicama izradilo je načrt za izgradnju žičare prema Triglavu, koja bi mogla biti dovršena do 1962. godine. Žičara bi trebala početi u Krmi kod Mojstrane na 1025 m, a popela bi se na Rjavinu u visini od 2035 metara gdje bi se uredio hotel. Te bi bila moderna uspinjača s kabinama, slična onoj na Pohorju.

Ovog ljeta u okviru Internacionalnog alpinističkog logora izvršili su slovenski alpinisti uspon na Dent du Geant (4013 m) u Alpama. Na isti vrh popeo se i beogradski planinar dr. Ivan Stojanović.

I ove godine dogodilo se u našim Alpama nekoliko smrtnih slučajeva. Kod Roblekovog doma na Begunjišći zbog nenadane slabosti pala je u dubinu od 150 metara 56-godišnja učiteljica Marija Rupnik iz Kranja. Druga smrtna nesreća zadesila je mariborsku studenticu Viku Klasic koja je poginula prilikom penjanja kroz stijenu Ojstrice u Savinjskim Alpama. Zagrebački planinar, 29-godišnji Velimir Špicer iznemognuo je na putu sa Prisojnika, i prije nego mu je stigla pomoć iz doline, on je umro.

Planinari koji žele posjetiti granični pojas Karavanka i Julijskih Alpa trebaju sa sobom ponijeti dozvolu, bez koje pogranična straža ne dozvoljava pristup u uži granični pojas.

ZAGREBAČKI ALPINISTI U POLJSKIM TATRAMA

Osam alpinista iz raznih zagrebačkih društava posjetilo je koncem kolovoza poljske Tatru. Penjački program omalo je nevrijeme koje je trajalo za čitavog boravka u Tatramu. Naši planinari ipak su prošli kroz čitave Tatre, i tom prilikom su sudjelovali u dvije akcije spašavanja. Poljski planinari vrlo su srdačno dočekali našu ekipu i slijedeće godine užvratit će posjet. Kao voda i pratioc zaređanima je bio dodijeljen poznati poljski alpinista Jan Dugoš, koji je među ostalim izvršio teške uspone u Kavkazu, Tatrama i zapadnoj stijeni Drua u Alpama.

VIJESTI IZ DALMACIJE

P. K. »Split« markirao je dosad nemarkirane puteve od željezničke postaje Prosik do špilje Vranjače i od Vranjače sjevernom stranom Mosora do Vickovog stupa na vrhu Mosoru, a obnovio markaciju od stupa do planinarskog doma Ljuvač na Mosoru. Ovo je jedan dio buduće planinarske mosorske magistrale.

P. D. »Kozjak« namjerava 29. studenoga otvoriti dom na Kozjaku, a P. D. »Promina« sklonište na Promini. P. D. »Dinara« razmatra mogućnost preuređenja skloništa na Dinari. Dosadašnji planinarski objekti ne odgovaraju ni po broju ni po opremi sve masovnjem prilivu novih članova.

BIZEK — NOVI PLANINARSKI DOM NA MEDVEDNICI

U nedjelju 11. listopada na svečani način otvoren je novi planinarski dom iznad sela Bizek u zapadnom dijelu Medvednice kod Zagreba. Novi dom uredili su članovi P. D. »Susedgrad« iz Podsušeda u zgradi koji su dobili na raspolažanje od tvornice cementa u Podsusedu. ispred doma nalazi se oveća travnata ravnica sa dosta hladovine i vrlo lijepim pogledom na dolinu Save i prema Samoborskom gorju. Prostrana ravna površina oko doma pogodna je i za veće skupine posjetilaca, a i za uređenje igraališta. Za sada planinarski dom još ne prima planinare na noćenje. Imat će stalnog opskrbnika, i u nedjelju će se ovdje moći dobiti puna opskrba. Najkraći prilaz do doma je cestom od tvornice cementa u Podsusedu (stanica »Goljak-Bizek« samoborske željeznice i autobusa). Uspon je vrlo lagan i traje oko jedan sat hoda, a vodi kroz selo Bizek blizu ţičare kojom se prevozi lapor iz blizine doma u tvornicu. Od novog doma ima oko tri četvrti sata hoda do planinarskog doma na Glavici, a oko sat i četvrt do Kamenih Svatova. Silaz do Podsušeda i planinarskog doma »Susedgrad« traje oko 1 sat hoda. Nova kuća čini još jednu kariku u nizu kuća na Medvednici, kojih sada sa domom »Bizek« ima ravno deset. Nadmorska visina kuće je oko 400 metara.

UREĐEN PROLAZ KANJONOM KAMAČNIKA KOD VRBOVSKOG

Nedaleko željezničke stanice Vrbovsko, na pragu Gorskog Kotara, nalazi se ulaz u kanjon potoka Kamačnika, pritoka rijeke Dobre. Do sada je prolaz u ovaj kanjon bio nemoguć zbog okomitih kamennih strana i potoka na dnu klisure. Sada je kanjon pretvoren u zanimljivo šetalište slično onome kod Vintgara u Sloveniji ili Vražjem prolazu kod Skradina. Od ušća pa sve do izvora Kamačnika uklešan je put u vapneničke stijene, ili su podignuti mostovi i drveni viadukti i to na takav način da ne kvarе prirodnu ljepotu i divljinu ovog kraja. Planinari i turisti dobili su na taj način jedno novo vrlo lijepo izletište. Putnicima koji putuju na relaciji Zagreb-Rijeka pruža se prilika da uz kratki prekid vožnje posjete dosada nepoznatu prirodnu znamenitost.

IZ INOZEMSTVA

SOVJETSKI PLANINARI OSVOJILI VRH »VOROŠILOV«

Grupi od 12 sovjetskih alpinista pošlo je za rukom po prvi puta uspjeti se na neosvojeni vrh »Vorošilov« visok oko 6.700 metara, koji se nalazi u području Pamira blizu sovjetsko-indijske granice. Citav pothvat trajao je 11 dana.

POVRATAK TALIJANSKE EKSPE- DICIJE SA KARAKORUMA

Krajem mjeseca kolovoza u Italiji je na svećan način dočekana momčad ekspedicije, koju je vodio alpinista Guido Monzino u Karakorum Himalaju. Njegovu grupu sačinjavali su pretežno vođiči iz doline Valtournanche i Courmayera, oni isti, što su prošle godine s uspjehom izveli ekspediciju na Cerro Paine u Patagoniji.

Ekspedicija „... potpunosti izvršila zadatok i osvojila jedan od najtežih vrhova ovog gorja Kanjut Sar i to na sličan način, kao što je pred par godina Hermann Buhl osvojio Nanga Parbat. Vrh Kanjut Sar osvojio je sam Camillo Pelissier, vodič iz doline Valtournanche (pod Matterhornom), nakon izvanrednih napora i pomoći ostale momčadi sve do zadnjeg visinskog logora.

Ova ekspedicija poznata je kao najbrža do sada u pogledu dopreme materijala, kao i izvršenja uspona.

Guido Monzino odlično je organizirao transport već iz Italije, tako da je sva oprema (10 tona) bila prebačena avionom u Caraci. Ekspedicija se i vratila avionom u Italiju.

Na putu kroz Pakistan do logora baze bilo je dosta neprilika, pa i gubitak jednog nosača, koji se unesrećio u bujici jedne gorske rijeke. Jedan član ekspedicije morao se prije uspona vratiti u Italiju zbog bolesti, a Pelissierov partner Jean Bich morao je odustati od uspona svega 400 metara pod vrhom.

Ekspediciju su na aerodromu Malpensa dočekali prvi funkcioneri Saveza Club Alpino Italiano, akademik Masciadri, zatim funkcioner UIAA Ugo di Vallepiana, predstavnici organizacija vođiča, kao i načelnici općina Valtournanche i Courmayer.

Guido Monzino i Camillo Pelissier pustili su na ovom putu bujne brade, pa su kod izlaska iz aviona osobito upadali u oči.

Kad su novinari upitali šefa ekspedicije Monzina, kuda će sada na odmor, odgovorio im je, da kreće odmah na more i to na jedrenje, pošto je on također i pasionirani jedriličar.

Ostali članovi ove ekspedicije bili su Jean Bich, Lino Tamone, Marcello Lombard, Marcello i Leonardo Carrel, Pierino i Oaciflico Pession, Lorenzo Marimonti, dr. Pietro Nava i dr. Paolo Cerretelli.

PLR

BROJNE NESREĆE U JAPANSKIM PLANINAMA

U zadnje vrijeme naglo se povećao broj nesreća u japanskim brdima. Samo u zadnjih 6 mjeseci na raznim japanskim planinama izgubilo je život 97 osoba, dok je 33 ranjeno, a 6 nestalo. Najveći broj nesreća dogodio se na Tanigavadaki, koja je zbog toga prozvana »Đavoljom planinom«. Planinarstvo i alpinizam doživio je zadnjih godina u Japanu pravi procvat, no to se odrazilo i na broju žrtava. Upravo sada se nalazi i jedna japanska ekspedicija u Himalaji.

ENGLLESKA EKSPEDICIJA U KARAKORUMU

Prema izvještajima iz Ravalpindija britansku ekspediciju u Karakorumu iznad Kašmira zadesila je snježna mečava, i tom prilikom je poginulo petoro njenih članova. Detaljni izvještaj još nije stigao.

SAHRANJENO TIJELO POKOJNOG LONGA

Dvadeset i trojica švicarskih planinara konačno je uspjela prodrijeti do posmrtnih ostataka talijanskog alpiniste St. Longa, koji se smrznuo u stijeni Eigera još u kolovozu 1957. godine. Višeći o nylon užetu na visini od 1350 metara, on je umro od hladnoće, no njegovo tijelo ostalo je sve do danas posve sačuvano. Svi napori alpinista da doprnu do njega do danas su bili uzaludni. Tek 8. srpnja pothvat je konačno uspio. Alpinisti su se spustili na glečer Eigera pomoću aviona sa skijama. Na čeličnom užetu spušten je do tijela pokojnog Longa Švicarac Fric Jaun, koji je proveo punih devet sati na užetu u visini od 1500 metara i konačno uspio izvući tijelo pokojnika.

ČLANOVI EKSPEDICIJE IZ RIMA SVLADALI SU VRH SARAGHAR PEAK

Članovi ekspedicije društva C. A. I. iz Rima svladali su nakon punih 18 dana borbe vrh Saraghara Peak, visok 7349 m u Himalaji Hindukuša. Ekspediciju je vodio alpinista dr. Fosco Maraini. On je prošle godine predvodio poznatu ekspediciju, koja je osvojila Gasherbrum IV.

Na vrh su se uspeli alpinisti Alletto, Consiglio, Pinelli i Castelli. Osim njih učestvovali su u ekspediciji Silvio Jovane, Enrico Leone i Franco Lambert-Bocconi, sve mladi ljudi između 25 do 35 godina starosti. Za transport materijala do logora baze bilo je angažirano 400 nosača.

PIETRO GHIGLIONE VRATIO SE IZ ANDA U MILANO

Poznati organizator i vođa raznih ekspedicija u visoke planine svijeta, Pietro Ghiglione, vratio se početkom kolovoza sa svoje zadnje ekspedicije u Ande Perua. Pietro Ghiglione usprkos svojih 75 godina starosti izvršio je niz vrijednih istraživanja i uspona u lancu Alincapac, u jugozapadnom Peruu i to sam sa vodičem Fortunatom Mautino, rođenim u Cordiljeri Blanki.

Vrhovi, koje su svladavali bili su visoki između 5200 do 5750 metara. Nakon povratka u domovinu Ghiglione je otputovao na odmor u Courmayeur, i dao izjavu novinarima, da za slijedeću sezonu spremia ponovno jednu ekspediciju u Ande Perua.

PLR

NA DHAULAGIRI ĆE SE POKUŠATI PONOVNO USPETI ŠVICARCI

Nakon neuspjelog pokušaja austrijske ekspedicije, da se prošlog proljeća, pod vodstvom dr. Fritza Moraveca uspne na Dhaulagiri (8222 m), vlada Nepala dozvolila je jednoj švicarskoj ekspediciji, da u 1960. godini pokuša ponovni uspon na ovaj osamtušćnjak.

Ekspediciju će voditi Max Eiselin iz Lucerna, a ostali članovi su odlični alpinisti Michele Vaucher, Albin Shelbert, Hugo Weber, Ernst Forrer i Peter Dierner, kao i fotograf Kurt Diemberger iz Salzburga, te poljski alpinista dr. Jerzy Hajdukiewicz iz Zokapanja.

PLR

POLJACI NA KAVKAZU

Poljski alpinisti Berbeka, Dlugosz, Mostowski i Sidva sa dva ruska alpinista izveli su izvanredno teške uspone

u sjevernoj stjeni Ullu-tau (4203 m), a navez Biel i Wojnarowicz u istočnoj stjeni Pik Sęurowski (4259 m). Ovi usponi klasificirani su prema sovjetskoj peňačkoj ljestvici sa stupnjem teškoće V. b.

Poljski alpinisti izveli su također farnozni prijelaz od sjevera na jug Ushbe.

PLR

NJEMAČKA ZNANSTVENA EKSPEDI- CIJA U KARAKORUM HIMALAJI

Njemačko planinarsko društvo sa Njemačkim društvom za istraživanja organizirali su ove godine veliku znanstveno-alpinističku ekspediciju u području planina K2, Broad Peak, Hidden Peak i drugih masiva na granici Pakistana, Pamira i Hindukuša.

Već od 1954. godine Nijemci organiziraju ekspedicije u ovo zanimljivo područje za učenjake i alpiniste. Jednu ovaku ekspediciju vodio je poznati njemački alpinista Mathias Rebitzsch, koji je kasnije poginuo u Andama.

Ekspediciju sačinjava 5 naučnih radnika i 3 alpinista, a troškovi iznose 80.000 DM.

PLR

OSMI MEĐUNARODNI FESTIVAL FILMOVA PLANINA I ISTRAŽIVANJA U TRENTU

I ove godine je od 5. do 11. listopada održan u talijanskom gradu Trentu. Međunarodni festival filmova planina i istraživanja, a u okviru festivala također i III. Međunarodni bienal planinarske fotografije.

Ove godine na festivalu filmova nisu sudjelovale Sjedinjene države Amerike, Sovjetski Savez i Jugoslavija, dok je na Bienalu fotografija sudjelovalo 36 zemalja, a među njima i Jugoslavija.

Festivalu su prisustvovali brojni ugledni alpinisti svijeta, filmski režiseri, producenti i novinari, kao i članovi Međunarodne unije planinarskih organizacija (UIAA), jer je u Trentu bila održana takoder i sjednica Izvršnog Komiteta UIAA.

Na ovoj sjednici Jugoslaviju su zastupali drugovi Rade Kušić, Fedor Košir i Bogdan Kurepa.

Planinarski Savez Hrvatske predstavljaо je na Festivalu i Bienalu Petar Lučić-Roki.

Opširniji osvrt na Festival, prikazane filmove, izložene fotografije, kao i na vrijedne susrete dat ćemo u slijedećem broju.

PLR